

Prenikanie európskych ľavicových ideológií do Číny: anarchizmu a marxizmu

Milan Čáky

Résumé français

Après la chute des Tchings, la dynastie empereurs chinoise, c'est le libéralisme européen qu'a commencé prendre son influence sur la vie politique en Chine. Mais bientôt après la naissance de La République chinoise, le général Tchankaychek, faisant un coup d'État, a créé une nouvelle dictature. Il persécuta les Chinois du pensé de gauche et aussi les parties politiques de gauche. Ainsi c'est formé, í la base de ľ anarchisme, le Parti Communiste chinois, qui, dirigé par Mao Tze-tung, a commencé son longue Marche. Quand les combats contre les Japonais se sont terminés, en 1945, en Chine éclata la guerre civile, qui se termina en 1949 par la naissance de la Chine populaire, avec la politique de maoïsme. Le maoïsme, avec son „Révolution culturelle, est un étape obscure dans ľ histoire de la Chine.

Hnutie za novú kultúru zohralo významnú úlohu v mobilizácii intelektuálneho potenciálu čínskych vzdelancov. Nevytvorilo však potrebnú politickú základňu na vznik nového spoločenského a politického systému v Číne. Od začiatku roku 1919 študentské diskusné krúžky pekingskej univerzity sa rozšírili i do prostredia ďalších vysokých a stredných škôl, najmä v Šanghaji, Kantone a inde. Študenti a intelektuáli si začínali uvedomovať problémy postavenia pracujúcich vrstiev v mestách. Intelektuáli Hnutia za novú kultúru hľadali nové formy uplatňovania štátnej moci. Čoskoro sa rozdelili na dva smery: akademické krídlo, vedené *Chu Š'* a *Fu S'-nienom* sa sústredilo na prehodnocovanie tradičnej čínskej kultúry a dejín, v druhom krídle sa organizovali politickí aktivisti, ktorých viedli *Čchen Tu-siou* a *Čang Kuo-tchao*, začali svoje aktivity smerovať k štúdiu socialistických myšlienok a založeniu Komunistickej strany Číny. Vychádzali zo skutočnosti, že v Číne už začiatkom dvadsiateho storočia rástol záujem sociálno-politické otázky, začínajúc záujmom o **anarchizmus**, s ktorým sa oboznamovali čínski študenti v Európe, najmä v Paríži, ale aj v Tókiu. Študovali diela francúzskeho socialistu *Pierra Josepha Proudhona* / 1809-1865 /, ruských revolučných anarchistov *Michaila Bakunina* / 1814-1876 /, predovšetkým však *Piotra Alexejeviča Kropotkina* / 1812-1921 /, ktorí určitý čas žili i v západnej Európe. Čínski študenti v Paríži mali tak príležitosť zoznámiť sa s ich teóriami. S obľubou sa odvolávali na výroky Kropotkina o boji proti nadradenosti štátu, o ideále rovnosti, o oslobodení roľníkov od vykorisťovania, o oslobodení ženy a rodiny z pút patriarchálnych pomerov. V roku 1918 bol pod vplyvom Kropotkinovho anarchizmu i Mao Ce-tung, neskôr vodca čínskych komunistov, ktorý v tomto období študoval v Pekingu. Dopisoval si s vtedy v Číne aktívnymi anarchistami a pokúsil sa v oblasti Chu-nan, odkiaľ pochádzal, založiť anarchistickú organizáciu.

Myšlienky sociálnej spravodlivosti sa začali šíriť aj medzi početnými stúpenkami Kuomintangu, ktorí sa domnievali, že západoeurópske socialistické teórie, včítane marxizmu, umožňujú politické spojenie inteligencie s robotníkmi a roľníkmi, čím dávajú nádej na zmeny k spravodlivejšiemu spoločensko-politickému usporiadaniu pomerov v Číne.

Už na jar v roku 1920 sa na Pekingskej univerzite začali pod vedením profesora *Li Ta-čaa* schádzať radikálni študenti a v marci založili krúžok na štúdium marxizmu, pričom Li Ta-čao bol aktívnym propagátorom marxistickej teórie v Číne, aj keď cieľom týchto aktivít ešte vtedy nebolo založiť novú politickú stranu. Li Ta-čao redigoval vplyvný prozápadný časopis *Nová mladosť* a zohral významnú úlohu v šírení myšlienok marxizmu. Historici ho považujú

za významného aktivistu myšlienok marxizmu. Zohral dôležitú úlohu pri organizovaní KS Číny a bol v počiatočnom období rozvoja čínskeho komunizmu dôležitým spolupracovníkom Mao Ce-tunga. Druhou významnou osobnosťou, ktorá šírila vplyv marxistickej ideológie v Číne, bol Čchen Tu-siou, vedúca osobnosť Hnutia za novú kultúru. V roku 1919, po trojmesačnom väzení za aktivity v tomto hnutí, odišiel do Šanghaja a pokúšal sa hľadať nové aktivity. V jeseni 1920 vznikla v Šanghaji za spolupráce aktivistu Kominterny Vojtinského prvá komunistická bunka v Číne. **Ustanovujúci zjazd Komunistickej strany Číny sa uskutočnil v júli 1921 v Šanghaji za účasti dvanástich zakladajúcich členov a za pomoci predstaviteľa Kominterny, Holandána Sneevlieta / krycie meno Maring /.** Obaja „širitelia“ marxizmu v Číne, Čchen Tu-siou ani Li Ta-čao sa zakladajúceho zjazdu nezúčastnili a do komunistickej strany vstúpili až o rok neskôr. Aj Mao Ce-tung, jeden zo zakladateľov komunistickej strany, bol vtedy stúpencom Májového hnutia a vyznával anarchistickú teóriu o vzájomnej pomoci a spolupráci, hlásanú Kropotkinom. Nazdával sa, že je možné čínsku spoločnosť zmeniť postupnou cestou reforiem. Komunistická strana už od svojho vzniku dávala prvoradú dôležitosť zásade triedneho boja. Vydávala vlastné časopisy, organizovala študijné skupiny a vytvárala robotnícke politické organizácie. Čoskoro vznikla roztržka medzi ňou, skupinami anarchistov a socialistami, organizovanými v rôznych spolkoch a polovica zakladajúcich členov stranu opustila. Pod vplyvom Mao Ce-tunga prijala zásadu, že jedinou možnou cestou politických premien v Číne je cesta násilnej revolúcie.

* * *

Mao Ce-tung / 1893-1976 / sa narodil v Chao-chan, v provincii Chu-nan v rodine roľníka – obchodníka s ryžou, ktorá nepatrila k najchudobnejším v dedine. Otec ho od mladosti zaučal do svojej práce a chcel, aby neskôr ho nahradil. Mao však k práci roľníka a k obchodu nemal vzťah. V mladosti mal na neho významný vplyv neokonfucianizmus. Zaujímal sa o čínsku literatúru a obdivoval významné historické osobnosti Číny. Keďže nie vždy bol otcovi poslušný, ako to nariaďovali konfuciánske zásady, otec ho, ako štrnásťročného, oženil s o šesť rokov starším dievčaťom. Život roľníka mu však nebol blízky. Sníval, že sa bude venovať duševnej práci. Na Pekingskej univerzite, kde študoval za učiteľa, ho zaujímali predovšetkým sociálne a politické problémy. Veľký záujem prejavoval o poznanie politických ideológií západnej Európy, najmä o osobnosť Napoleóna, Bismarcka a nemeckého cisára Wilhelma. Zoznamoval sa s európskym myslením. V roku 1914, ako osemnásťročného, ho zaujali myšlienky nemeckého filozofa Friedricha Paulsena v diele *System morálky* o nadradení vôle voči intelektu. Počas univerzitného štúdia bol určitý čas pod vplyvom teórií anarchizmu, veril v nevyhnutnosť centrálne štátnej moci v Číne. Spolupracoval s literárnym časopisom „*Nová mládež*“, ktorý sa zameriaval na šírenie vzdelanosti a demokratizáciu čínskej spoločnosti a bol pod vplyvom hnutia za novú kultúru. Objavovali sa u neho myšlienky obnovenia národnej veľkosti Číny. Záruku záchrany národa videl vo vytvorení „vojenskej sily a vojnového ducha“. Hľadal spôsob, ako **spojiť pokrokovú ideológiu Európy a Západu s veľkým duchovným dedičstvom Číny.** Stal sa stúpencom socialistických myšlienok profesora Li Ta-čaa.

Pred vypuknutím Májového hnutia sa vrátil do Chu-nanu, založil miestny časopis a hlásal dialektické poňatie dejín. Ako napísal americký historik a sinológ John King Fairbank, Mao vtedy tvrdil, že „*súčasnú éru útlaku ľudových mäs vystrieda éra, keď sa ľud pretvorí, a po epoche poníženia Číny bude nasledovať epocha, v ktorej sa Čína stane svetovou veľmocou*“. Mao už vtedy presadzoval myšlienku „*veľkého zjednotenia ľudových mäs*“. Odôvodňoval ju tým, že „*spoločnosť je ovládaná skupinami ľudí na základe schopnosti zjednotiť sa*“ a že práve tak čas teraz prichádza. Jeho myšlienky mali doposiaľ anarchistický a kozmopolitný charakter. V článku „*Veľký zväzok ľudových mäs*“, ktorý v tejto dobe napísal, hovoril o čínskom národe nielen ako o jedinečnom, ale o „*mohutnej progresívnej sile*“. Mao sa vtedy nachádzal v zajatí ilúzií celonárodnej jednoty.

V roku 1919 bol jeho časopis zakázaný. Odišiel naspäť do Peking. Stal sa pomocníkom vedúceho knižnice Pekingskej univerzity. Pod vplyvom profesora Li Ta-čaa, vzdelaného stúpenca Marxových myšlienok, začal sa zaujímať o ideológiu marxizmu, hoci ešte nebol jeho

jednoznačným stúpencom. Prevládala u neho zmes ideí konfuciánstva a utopického socializmu, cez ktorý k nemu sa dostávali myšlienky anarchizmu a marxizmu. Pridal sa k Májovému hnutiu, v ktorom sa stretával s myšlienkami liberalizmu. V decembri 1919 sa v Pekingu po druhýkrát oženil a v lete 1920 sa stal stúpencom marxizmu. Zakrátko v Šanghaji založil krúžok na štúdium ruských revolučných skúseností a pobočku Spolku socialistickej mládeže. V júli 1921 v Šanghaji, ako jeden z dvanástich delegátov, sa zúčastnil na zakladajúcom zjazde Komunistickej strany Číny, hoci nevystúpil s nijakým konkrétnym návrhom. V tomto období Mao ešte nebol presvedčeným zástancom teórie triedneho boja. Pre organizovanie odborového hnutia musel v roku 1923 zo Šanghaja ujsť. Vrátil sa do rodného kraja, kde založil Chunanskú školu svojpomocného vzdelávania ako tradičnej formy súkromnej akadémie s cieľom sprístupniť širokým vrstvám moderné vzdelanie.

Nad svojimi straníckymi spolupracovníkmi Mao vynikal schopnosťou spájať teóriu s praxou, čo bola jedna z hlavných požiadaviek konfuciánskej filozofie. Keď v júli 1923 čínski komunisti prijali rozhodnutie o spolupráci s Kuomintangom, vidiac jeho rozhodujúcu organizačnú úlohu v národnej revolúcii, Mao bol jedným z najaktívnejších stúpencom spolupráce s touto liberálnou stranou. Jeho rozhodný príklon k tejto spolupráci a teda na nové politické pozície mu zabezpečil nové postavenie i v ústredných orgánoch komunistickej strany, keď bol zvolený do vedenia komunistickej strany, i v Kuomintangu. V roku 1924 bol v Kantone na kandidátke ústredného výboru Kuomintangu a politicky sa posunul napravo. Stúpencom spolupráce komunistickej strany s Kuomintangom bol aj vtedy, keď sa začali prejavovať prvé politické rozpory medzi oboma politickými smermi. Až po roľníckych nepokojoch v roku 1925 Mao pochopil, ako neskôr sám priznal, že roľníci v Číne tvoria významnú politickú silu a že je možné politicky využiť ich nespokojnosť. Stal sa riaditeľom Vzdelávacieho inštitútu roľníckeho hnutia, preto dobre poznal roľnícku problematiku, postavenie roľníkov a triednu štruktúru na čínskom vidieku. Neskôr v inštitúte vyučoval a organizoval roľnícke zväzy. Osvojil si politickú teóriu „*vytvorenia svetového hnutia proti imperializmu na základe triedneho boja*“, ktorej autorom bol Lenin. Na rozdiel od teoretikov Kominterny už vtedy argumentoval, že „*klúč k úspechu v čínskej revolúcii musí ležať*“:

- a/ v pozornej intelektuálnej analýze rozličných tried na vidieku,
- b/ vo využití praktickej taktiky tých vytypovaných tried, s ktorými je možné spolupracovať, a naopak tých, proti ktorým je treba bojovať v konkrétnom štádiu revolúcie,
- c/ stranícky predstaviteľ na dedine musí zohrať úlohu vodcu a katalyzátora, nie nejakého vševeda. Musí poznať problémy roľníkov a obyvateľov vidieka, vyslovovať ich požiadavky, získať spojencov k útoku na ciele revolúcie.

/Podľa John K. Fairbank: Dějiny Číny, 2004, s. 342 /

K týmto myšlienkam prišiel Mao v roku 1926, a to v čase, keď oficiálna línia Komunistickej strany Číny bola zameraná na zachovanie jednotného frontu s Kuomintangom. V záujme spolupráce pri obnove čínskej suverenity a vyhnania cudzincov komunisticá strana roľníctvo politicky neorganizovala. Mao vtedy líniu Moskvy a Kominterny dodržiaval. Pokračoval v práci medzi roľníkmi ako súčasťou kuomintangského hnutia. Už vtedy si bol vedomý rozhodujúcej úlohy roľníkov, keď napísal: „Ak vec víťazstva demokratickej revolúcie je 10/10, potom úloha účasti občanov a armády je 3/10 a úloha roľníkov, uskutočňujúcich evolúciu na vidieku, je 7/10“.

/ Podľa Burljackij, Fedor: Mao Czedun, Izdatel'stvo Eskimo-press, Moskva, 2002, s. 29 /

* * *

Udomácnovanie sa komunistickej ideológie v Číne dlho narážalo na pretrvávajúce myšlienky anarchizmu rôzneho druhu. Ani jedna z existujúcich politických síl vo vtedajšej Číne nebola schopná v tomto období prevziať moc. Existenciou Kuomintangu / Národnej strany / a vznikom Komunistickej strany Číny vytvorili sa dve dôležité politické sily, ktoré museli sa vyrovnáť s úlohou uskutočniť v krajine národnú revolúciu, obnoviť jej územnú celistvosť a národnú nezávislosť.

Začiatky národnej revolúcie a snahy o zjednotenie Číny

Sunjatsenov pokus o vytvorenie jednotného frontu

Výsledkom politických a spoločenských procesov, ktoré sa začali Hnutím 4. mája, bolo postupné vytváranie podmienok na zjednotenie Číny a získanie národnej suverenity. Tento proces nebol jednoduchý, skôr protirečivý a prebiehal skoro 30 rokov: od roku 1920 až do roku 1949. Prebiehal v troch líniah: **prvé dve** určovali vtedy najvýznamnejšie politické sily v Číne: **Kuomintang** **Komunistická strana Číny**. Obe politické sily sa najprv pokúšali utvoriť jednotný front boja za zjednotenie a nezávislosť krajiny. Po rozpade ich spolupráce prišlo medzi nimi k vyhrotenému nepriateľstvu, ktoré viedlo až k občianskej vojne. **Tretia línia boja** za nezávislosť Číny podľa Johna K. Fairbanka prebiehala **vo vnútri Kuomintangu** formou **vnútrostraníckeho boja** so snahou vytvoriť občiansku spoločnosť.

Aj po roku 1920 sa v Číne permanentne prejavovala vnútorná politická roztrieštenosť. Sunjatsen, ktorý doteraz bol zdržanlivý v politických aktivitách, rozhodol politicky sa oprieť o Sovietske Rusko, jeho etablovanie sa na medzinárodno-politickej scéne a využiť jeho revolučné skúsenosti. Vidiac, ako sa krajina neustále zmieta vo vnútropolitických bojoch jednotlivých čínskych militaristických vlád, opierajúcich sa o zahraničnú podporu, nadviazal styky s oportunistickými generálmi v Kantone. Spojenie nadviazal i s Kominternou a začal podľa sovietskych skúseností politicky reorganizovať Kuomintang. V januári 1922 ako predstaviteľ Kuomintangu uzatvoril so sovietskym zástupcom dohodu „*sobáš z rozumu*“. Sunjatsen sa nehlásil k sovietskemu komunizmu, ani k myšlienke triedneho boja. Ideológia komunizmu u neho nenahradila jeho Tri ľudové princípy, ako politický program čínskej národnej a demokratickej revolúcie. Uznával však, že metódy činnosti komunistov v Sovietskom Rusku je možné aplikovať i v boji za zjednotenie Číny. Sovieti sa zaviazali, že budú podporovať národnú revolúciu v Číne, a tak Sunjatsen zasa hľadal pre Čínu pomoc tam, kde ju mohol nájsť, pretože západné mocnosti čínsku revolúciu nepodporovali, pretože bola zameraná i proti nim ako „cudzincom“.

Keď v roku 1923 Sunjatsen vytvoril v Kantone novú vládu, poslal svojho zástupcu *Ťiang Ťie-š'*, neskôr známy pod menom / *Čankajšek* /, na tri mesiace do sovietskeho Ruska študovať revolučné a vojenské skúsenosti. Po návrate do Číny v roku 1924 *Ťiang Ťie-š'* bol postavený do čela novej Vojenskej akadémie Whampoa / Chuang-Pchu / v Kantone, aby vychovával nových vojenských veliteľov. Kominternu a sovietsky poradca Michail Borodin pomáhali politicky organizovať ako Kuomintang, tak aj komunistickú stranu, aby získali podporu širokých vrstiev čínskeho obyvateľstva. Zjazd Kuomintangu v januári 1924 prijal štruktúru strany sovietskeho typu a umožnil, aby na základe dohody pôsobili vo vnútri strany ako jednotlivci i komunisti. Taktikou vytvárania bloku vo vnútri strany komunisti postupne získavali v Kuomintangu strategický vplyv, čím by sa realizoval jednotný postup oboch politických strán v boji za národnú nezávislosť. Sunjatsen sa neobával vplyvu komunistov v Kuomintangu, pretože komunistov bolo vtedy v politickom živote Číny veľmi málo a Kuomintang si kládol za cieľ vytvoriť široké politické a národné hnutie.

* * *

Čínski komunisti sa vtedy usilovali o podporu robotníkov v mestách, roľníkov a študentov. Ich základňa bola malá. V roku 1922 komunistická strana nemala viac ako 300 členov, o tri roky len 1500, pričom Kuomintang mal v roku 1923 viac ako 50 tisíc členov. Aj presadenie členov komunistickej strany do funkcií v Kuomintangu im nedávalo potrebnú rozhodovaciu moc, ale len obmedzený politický vplyv. Dohoda medzi Kuomintangom a komunistami bola však od začiatku značne problematická a udržiaval ju len spoločný nepriateľ – boj proti imperiálnym záujmom zahraničia. Sunjatsen svojou politickou autoritou eliminoval v Kuomintangu najagresívnejšie protikomunistické elementy, aby zachoval jednotu boja za národnú nezávislosť Číny.

* * *

V roku 1924 Sunjatsen odišiel do severných oblastí Číny, aby rokovoval s predstaviteľmi čínskych militaristov, ktorí mali ozbrojenú moc, o zjednotení Číny. Počas cesty loďou z Kan-

tonu do Pekingu onemocnel a 12. marca 1925 v Pekingu zomrel. Bol prvým skutočne **demokratickým politickým vodcom** v Číne. Jeho predčasná smrť bola pre Čínu veľkou stratou. Z politického života odišiel v čase, keď Čína zažila veľkú vlnu demonštrácií proti európskym, západným a japonským imperiálnym snahám, zameraným predovšetkým proti Britom v Hongkongu a proti Veľkej Británii ako hlavnej imperialistickej mocnosti v Číne.

Čankajškov politický a vojenský prevrat

Proti cudzinecké i proti japonské náklady viedli k útokom na cudzincov, k devastácii kresťanských kultúrnych pamiatok a k úteku misionárov z vnútrozemia Číny pod ochranu amerických a britských vojnových lodí. Situáciu využil Čankajšek, ktorý v marci 1926 pozatýkal ľavicové sily v Kantone. Odstránil komunistov z vedúcich postov v Kuomintangu, zneвозмоžnil im politickú v armáde, aby zabránil ľavicovému krídlu Kuomintangu spolu s komunistami získať rozhodujúce postavenie v revolučnej vláde. Bola v nej aj vdova po Sunjatsenovi a jeho blízky spolupracovník a žiak *Wang Ting-wej*. Vláda presídlila z Kantonu do Wu-Chanu, vyhláseného za hlavné mesto. Znamenalo to koniec politiky jednotného frontu.

Čankajšek pochádzal z kupeckej džentry a vojenské vzdelanie získal v Číne a v Japonsku. Svojím pôvodom zdedil čínsko-japonské nie práve liberálne konfuciánske názory. Získal podporu konzervatívnych vodcov Kuomintangu. Len čo v apríli 1927 si upevnil moc v po krvavom potlačení odporu čínskych odborov v Šanghaji, svoj hlavný stan zriadil v Nankingu a vyhlásil ho za hlavné mesto. Keď miestni generáli rozohnali vo Wu-chane revolučnú vládu, vytvoril v Nankingu v roku 1927 tzv. **nankingskú vládu**. Pri zostavovaní vlády vylúčil komunistov i všetkých ľavicovo orientovaných politikov a nastolil štátny teror. Niektoré oddiely, vedené komunistickou stranou, sa v decembri 1927 neúspešne pokúsili v Kantone o politický protiútok so snahou prevziať moc. Boli však Čankajškom porazené a zmasakrované. V dôsledku tejto porážky boli komunisti boli kruto prenasledovaní a popravení. To bol koniec snáh o jednotný front s Kuomintangom. Komunistická strana Číny prešla do ilegality a začala politicky pôsobiť predovšetkým na vidieku, medzi roľníkmi.

Politickým i mocenským rozhodom s komunistami a ich prenasledovaním Čankajšek vyjadril snahu upevniť dosiahnuté výsledky národnej revolúcie na určitej úrovni jej vývoja. Dočasne prerušil jej prechod k sociálnej revolúcii a k premene života roľníkov na vidieku. Potlačením akéhokoľvek odporu v provinciách Číny dosiahol upevnenie nankingskej vlády a zabezpečil si uznanie európskych a západných veľmocí, čo bolo dôležitým predpokladom pre otvorenie rokovaní o zrušení nerovnoprávných zmlúv. Na jar 1928 obsadil Peking, ktorý premenoval na *Pej-pching / Severné mesto /*, v novembri toho istého roku jurisdikciu nankingskej vlády uznali miestni militaristi v Mandžusku. Kuomintang získal moc prakticky v celej Číne.

Výsledky boja za národnú jednotu však neboli pevné. Straníckou platformou Kuomintangu boli Sunjatsenove Tri ľudové princípy. V súlade s jeho učením o troch fázach národnej revolúcie Kuomintang začal realizovať:

1. *vojenské zjednotenie krajiny*, dokončené v roku 1929.
2. *politickú výchovu* – rok 1929 bol vyhlásený za rok politickej výchovy.
3. úlohu *vytvoriť ústavnú demokraciu* nankingská vláda nezačala ani usku-točňovať, pretože Čankajšek namiesto demokracie čoskoro nastolil vojenskú diktatúru. Do strany prišlo mnoho miestnych militaristov a dobrodruhov, ktorí sa usilovali už len o moc a zisk.

Kuomintang sa skladal zo vzájomne protirečivých síl. Čankajškov masaker komunistov a stúpcov odborov v apríli 1927 v Šanghaji síce viedol k uznaniu nankingskej vlády, oslabil však doterajšieho revolučného ducha Kuomintangu, ktorý do neho neustále vlieval Sunjatsen. Po jeho smrti neexistovala v tejto strane revolučná ideológia a tak zákonite nastala strata revolučného cieľa. Došlo k splynutiu a stotožneniu predstaviteľov strany a štátu, t. j., politickí vládni predstavitelia hnutia boli tie isté osoby. Strana sa stala len odnožou byrokracie a vojakov, preto stratila svoje revolučné poslanie, ba dokonca pri politických prenasledovaniach svojich odporcov, najmä komunistov, sa Čankajšek spájal i s podsvetím / napríklad členovia Zeleného gangu v Šanghaji v počte viac ako 20 tisíc sa stali agentmi Kuomintangu,

terrorizujúc komunistov, odborových predákov i bohatých obchodníkov / a používal gangsterské metódy vlády a udržania moci. Nastal značný úbytok členstva. Zo 400 mil. obyvateľov Číny Kuomintang mal v roku 1929 550 tisíc členov strany, pričom väčšina z nich boli vojaci, úradníci a policajti. Prevzatím moci zmenil Kuomintang svoj politický charakter. Aj keď nankingská vláda urobila v budovaní štátu značný pokrok / napríklad relatívna modernizácia mestských centier /, neustále sa prejavovala jej systémová slabosť a „*snažila sa len udržať a predĺžiť svoju moc dosť podobným spôsobom, ako predchádzajúce dynastické režimy*“. Preto v roku 1932 Čankajšek konštatoval, že *čínska revolúcia zlyhala*. Výsledkom jeho politiky bol len **triumfujúci administratívny a vojenský aparát, feudálni statkári a miestni militaristi**. A tak čoskoro musel čeliť novej organizovanej sile – Komunistickej strane Číny, voči ktorej sa ocitol vo všeobecnej defenzíve.

Vážnou prekážkou v budovaní štátu boli pre Kuomintang japonskí militaristi, ktorí v roku 1931 vtrhli do Mandžuska, o rok neskôr útočili na Šanghaj, Peking a iné čínske mestá, aby v roku 1937 nakoniec napadli celú Čínu. Japonský militarizmus a šovinistický duch ich ideológie prinášali čínskemu ľudu podobnú skazu, ako nemecký fašizmus priniesol Európe. V dôsledku vonkajšej agresie zo strany Japonska i zo situácie v Kuomintangu dospel Čankajšek v roku 1932 k dezilúzii zo svojej vlastnej strany a bol sklamaný i zo západného poňatia demokracie. Takáto demokracia mu neponúkala vtedy potrebný spôsob vlády silného muža. Začal sa preto zblížovať s fašistickou ideológiou a na taliansky a nemecký spôsob začal organizovať fašistický útvar *Modré košele* z radov zanietých dôstojníkov kuomintangskej armády, ktorí svojmu vodcovi slúžili podľa spôsobu Mussoliniho v Taliansku alebo Hitlera v Nemecku. Pod vedením nankingskej vlády vzniklo *Hnutie za nový život*, ktoré malo fašistický charakter. Čankajšek začal rozvíjať spoluprácu s fašistickým Nemeckom. Okrem Komisie pre štúdium Číny, ktorá prišla už v roku 1930, do Číny prichádzali investície z fašistického Nemecka. V roku 1933 v Číne pôsobila nemecká poradná komisia, ktorej cieľom bolo získať pre Nemecko potrebné prírodné zdroje a rozvíjať vojenskú a priemyselnú spoluprácu. V roku 1937 mal Čankajškov režim už dobre vybudované vzťahy s fašistickým Nemeckom. Len nemecko-japonské spojenectvo a japonský militarizmus ho donútili zachovať v Číne vplyv Veľkej Británie a Spojených štátov.

Politická a vojenská ofenzíva Mao Ce-tunga a Komunistickej strany Číny

Po Čankajšovom prevrate, v čase bieleho teroru nankingskej vlády, zápasila vtedy Komunistická strana Číny o svoje politické prežitie. V roku 1927 mala len 60 tisíc členov a strana prakticky bola zdecimovaná. Jej členovia a aktivisti odišli z veľkých miest alebo prešli do pasivity a anonymity. Mnohí vodcovia sa ukrývali v odľahlých oblastiach na vidieku. Utvorili malé a nepočítané politické a územné enklávy. Jednou z nich bolo i zoskupenie, ktoré zorganizoval Mao Ce-tung na hraniciach južného Chu-nanu a Kuang-si. Spojil sa s dôstojníkom miestnej ozbrojenej moci militaristov *Ču Tem / neskôr maršalom Čínskej národnooslobodzovacej armády /* a vytvorili základňu, ktorú čoskoro premiestnili do oblasti mesta *Žuej-tin*. V horách severovýchodne od Wu-chanu, v okolí močiaroch jazera Chung a v ústí Žltej rieky vznikli ďalšie základne. Po roku 1927 bol z čela strany odstránený *Čchen Tu-siou*, pod vedením ktorého komunistická strana skoro zanikla, a do čela strany prichádzali Moskvou a Kominternou odporúčaní mladí funkcionári. Mao Ce-tung vytvoril v *Ťiang-si* dôležitú základňu ďalšieho boja proti Čankajškovi a v rozpore s naučenými dosadených funkcionárov urobil v stratégii politického boja podstatnú zmenu: **namiesto orientovania sa na úlohu a poslanie mestského proletariátu a triedy priemyslových robotníkov**, ako určovala teória Kominterny, **orientoval sa na roľníkov**, ktorí sa stali základňou jeho záujmov a politického pôsobenia. Na území, ktoré obsadil, uskutočnil pozemkovú reformu. Pôdu statkárov rozdeľoval roľníkom a tak si zabezpečil ich podporu. Zistil, že je možné roľníkov politicky mobilizovať, že roľníci sa dokonca môžu zmocniť miest, ale nemôžu bojovať s pravidelnou armádou Kuomintangu. Aby tento boj bol úspešný, bolo potrebné vytvoriť vlastné ozbrojené sily na území vytvorenej základne. Tak v roku 1931 vytvoril „*Ťiangsiskú sovietskú republiku*“ a postavil sa do jej čela. Od tohto obranu sa osobnosť Mao Ce-tunga stala ústredným faktorom v čínskej revolúcii. Neustále útoky Čankajškovej armády však spôsobili, že v roku 1934 už nebolo možné uplatňovať partizánsky spôsob boja. Hrozbu vojenskej porážky bolo možné

odvrátiť len presunutím sa do nových oblastí a nájsť novú územnú základňu boja, najlepšie na periférii kuomintangskej moci. Bolo rozhodnuté premiestniť revolučnú základňu. Provinciu Jün-nan, neďaleko hraníc s francúzskou Indočínou, však ovládali miestni militaristi, nepriateľskí ku komunistom. Na Moskvu orientovaní čínski komunisti a nemecký delegát Kominterny sa chceli uchýliť k pozičnej vojne a odvolali Maa z vedenia strany. Mao dokázal však presadiť svoju teóriu, podľa ktorej prijatie pozičnej vojny by znamenalo istú porážku. **Navrhol pružnú taktiku mobilného boja** a tak bol jediným, ktorý dokázal vymaniť sa zo zovretia kumintangských vojsk. Žiadal premiestniť sa do provincie *Šen-si* na severozápade Číny a uskutočniť tak pochod, dlhý desať tisíc kilometrov.

„Dlhý pochod“

Pochod, dlhý desaťtisíc kilometrov, sa začal v roku 1934 a na presun do nových území sa vydalo približne stotisíc stúpencov komunistickej strany a čínskej Červenej armády. Trval jeden rok. Do novej provincie prišlo približne 6 až 8 tisíc Maových stúpencov, ktorí počas cesty zvädzali boje s kuomintangskými vojskami, museli prekonávať významné čínske rieky, ako napríklad Jang-c', Žltú rieku, Ta-tchung, prekonávať vysoké horské pásma. Dlhý pochod je v dejinách Číny podrobne zaznamenaný a považovaný za udalosť mimoriadneho významu. Kľúčovú úlohu zohrala pochodová rýchlosť – takmer 27 km za každý deň. Maova taktika mobilného boja sa ukázala účinná a **Dlhý pochod** aj napriek veľkým stratám sa úspešne realizoval. Na začiatku roku 1935 Mao získal späť svoje vedenie v Komunistickej strane Číny a jeho autorita v strane bezkonkurenčne vzrástla.

Počas Dlhého pochodu okolo Mao Ce-tunga, ako vodcu strany, sa vytvorila početná skupina čínskych komunistických revolucionárov, ktorá v podstate odvtedy už natrvalo pôsobila v čínskom straníckom vedení, ako jeho najbližší politickí spolupracovníci. Mnohí z nich určitý čas študovali vo Francúzsku, kde vo februári 1921 vydávali študentský časopis. Najvýznamnejšími z nich boli a do novodobých dejín Číny najviac zasiahli:

* * *

Čou En-laj / 1898 –1976 / Pochádzal zo Šao-singu, južne od Šanghaja. Na rôznych školách v Číne získal liberálne vzdelanie a so socialistickými myšlienkami sa zoznámil v rokoch 1917-1919 počas pobytu v Japonsku. V lete roku 1920 odišiel do Francúzska a začal v prostredí čínskych študentov a robotníkov vydávať časopis, ktorý sa venoval otázkam záchran Číny pred cudzincami. Nikdy sa neusiloval o najvyššie posty. Vystupoval vždy zmierlivo, uhladene a diplomaticky. Bol typom vodcu, ktorý stmeluje, nie rozdeľuje. V roku 1924 sa vrátil do Kantonu už ako skúsený a obratný stúpenec politiky jednotného frontu. Na Vojenskej akadémii vo Whampoa sa stal zástupcom riaditeľ oddelenia pre politickú výchovu a žiakom mladého generála Čankajška. V marci v roku 1927 bol veliteľom v Šanghaji, keď povstanie vedené komunistami Čankajšek krvavo potlačil. V tom istom roku bo, vodcom nančchangského povstania, počas ktorého vznikla čínska Červená armáda. Tajomstvo jeho politických úspechov spočívalo v tom, že sa vždy vyhýbal vedúcim funkciám v komunistickej strane. Pochopil, že doktrínarsky prístup Moskvy je pre Čínu škodlivý a on sám nemôže byť tvorcom novej politickej stratégie čínskej revolúcie. Podporoval Mao Ce-tunga ako politického vodcu, ktorý na straníckej konferencii v *Cun-i* na začiatku roku 1935 sa definitívne dostal na čelo Komunistickej strany Číny. Vždy Maa podporoval, inštinktívne držal sa zlatej strednej cesty a mal dosť rozumu, aby sa neusiloval o najvyššie posty v komunistickej strane. Bol 48 rokov členom Politického byra KS Číny, neskôr predsedom vlády a zaradil a tak medzi najdlhšie pôsobiacich čínskych politikov. Predstavoval kontinuitu starej politickej gardy čínskych komunistov s nastupujúcimi čínskymi politikmi.

Spolu s ním vo Francúzsku boli ďalší čínski študenti, neskôr významní predstavitelia čínskeho komunizmu: **Čchen I**, **Nie Žung-čen**, šesťnásťročný **Teng Siao-phing** a i. Z vojenských veliteľov, ktorí prešli s ním Dlhý pochod, najvýznamnejšie postavenie mali a neskôr významným spôsobom zasiahli do vývoja politiky v Číne vojenský veliteľ Maovej armády: **Lin Piao**, veliteľ jednotiek Prvej armády, a **Ču Te**, prvý vrchný veliteľ čínskej Červenej armády.

Od konca roku 1935, keď Mao vytvoril novú základňu v provincii *Šen-si*, rozpracoval stratégiu získania roľníckych más pre podporu programu komunistov. Vytýčil tzv. *líniu más*, spočívajúcu v porozumení pre mentalitu, potreby a záujmy obyčajných ľudí. Usiloval sa pozorne sledovať ich potreby, získavať ich pre svoju politiku, mobilizovať a ovládnuť ich a dosiahnuť, aby revolúcia bola podporovaná predovšetkým vidieckym ľudom. Odhalil tak kľúč k dobytíu moci na vidieku. Kominternou importované doktríny dal do úzadia.

Druhý jednotný front a spoločný odpor proti Japonsku

Kuomintang začal v roku 1936 sústreďovať na Severovýchode, v *Si-an* / v Mandžusku / vojská proti Maovej základni na severe. V situácii, keď Japonci začali obsadzovať čínske územie, mnohým Číňanom sa boj navzájom proti sebe zdal nezmyselný. V decembri 1936 kuomintangské vojská na severovýchode sa preto vzbúrili, zajali Čankajška a skôr než ho prepustili, donútili ho súhlasiť s vytvorením jednotného frontu oboch ozbrojených čínskych síl proti japonským agresorom. K Maovi sa v roku 1937 v hlavnom meste obsadenej provincie, v Jen-an pripojil ďalší významný čínsky stúpenec a organizátor komunistickej strany, neskorší významný čínsky stranický a štátny činiteľ – *Liu Šao-čchi*, ktorý stál na čele komunistického hnutia na severe v čínskych mestách a ktorý, tak ako Mao, zavrhol teórie Kominterny o proletárskej revolúcii v Číne. Práve tu čínski historici hľadajú začiatky vzniku nového čínskeho maoistického politického režimu. Mao považoval vytvorenie jednotného frontu všetkých Číňanov proti japonským agresorom za potrebné, ale bez Čankajška. Uprednostňoval národnú revolúciu za záchranu Číny pred triednym bojom a sociálnou revolúciou, ale stanovil hierarchiu týchto priorít: nechcel sa vzdať sociálnej revolúcie na úkor boja proti Japoncom. Presadzoval preto boj na dvoch frontoch: proti Japonsku, ale i proti Čankajškovi zároveň. Pod heslom odporu proti Japonsku zároveň upevňoval svoju moc na územiach, ktoré obsadil, a realizoval tam svoju politiku ako základ boja proti Japonsku i proti kuomintangskej vláde. Už vtedy začal Mao vytvárať prvé kroky k čínskemu národnému komunizmu. Po úspešných rokovaníach Čou En-laja v Šanghaji bolo v apríli 1937 dohodnuté spojenectvo oboch strán v rámci jednotného frontu proti japonským agresorom. Keď dňa 7. júla 1937 bojom pri Pekingu vypukla vojna, v auguste a v septembri bola vyhlásená dohoda o spoločnom jednotnom fronte oboch čínskych politických a vojenských síl – Kuomintangu i Komunistickej strany Číny. KS Číny súhlasila so zastavením ozbrojeného boja za radikálne sociálne premeny a že nebude konfiškovať statkársku pôdu. Jej Červená armáda mala byť zaradená pod spoločné velenie. Kuomintang na druhej strane povolil vydávanie denníka čínskych komunistov *Nová Čína v Čchung-čchingu* a súhlasil s ich zastúpením v poradných orgánoch Kuomintangu. Čínska Červená armáda na odteraz nazývala *Ôsmou pochodovou armádou*. Čou En-laj sa premiestnil do Wu-chanu a neskôr do Čchung-čchingu, aby zastupoval KS Číny pri Kuomintangu a koordinoval spoločný postup. Vznikla **určitá forma koalíciej spolupráce**, ale dohoda ostala len na papieri. Ôsma pochodová armáda, ktorej velil Lin Piao, si aj naďalej zachovávala vojenskú a politickú nezávislosť. Počet jej vojakov vzrástol z 92 tisíc v roku 1937 na asi 910 tisíc v roku 1945.

Japonská agresia poskytla Maovi, aby i v oblastiach, ktoré obsadil za japonskými vojenskými líniami, postupne zavádzal nový autokratický režim a začal tak budovať nový typ štátu ideológiou, prispôbenou čínskym pomerom, ktorá dostala názov **počínštený marxizmus**.

Rozsiahle územie, ktoré Mao obsadil v severnej Číne, bolo potrebné riadiť a kontrolovať centralisticky usporiadaným systémom. Všetky aktivity museli prechádzať cez špecializované oddelenia Ústredného výboru KS Číny a celá územná organizácia bola prispôbená do regionálnych stranických býr, ktoré museli dodržiavať zásadu „integrácie“ / *i-jüan-chua* /. **Prvou** a najvýznamnejšou zásadou práce KS Číny na obsadených územiach bola *stranícka kontrola*, založená na indoktrinácii kádrov a prísnej disciplíne. Mao požadoval, aby indoktrinácia kádrov bola spájaná s taktickou prispôbivosťou, pretože vzdialené oblasti boli odkázané len na

seba a museli operovať samostatne. **Druhou** zásadou bolo zisťovať požiadavky roľníkov, zabezpečiť predovšetkým mier a poriadok, vytvoriť a materiálne zabezpečiť armádu, zloženú z „priateľských vojakov“, predovšetkým roľníkov. **Tretou** zásadou bolo nájsť schopných miestnych aktivistov, najmä z nespokojných chudobných roľníkov. **Štvrtá** zásada požadovala realizovanie hospodárskeho programu smerom k lepšiemu životu zvýšením produkcie, vytváraním vzájomnej pomoci pomocou poľnohospodárskej kooperácie, organizovaním dopravy a výroby spotrebného tovaru vo výrobných družstvách. Úspešný rozvoj týchto štyroch zásad bolo základnou podmienkou pre uplatnenie **piatej** zásady: realizovanie triedneho boja, predovšetkým uskutočnenie pozemkovej reformy. K nej však stúpenci Mao Ce-tunga pristúpili až vtedy, keď získali podporu väčšiny roľníkov a ostatných obyvateľov v oblasti, t. j. keď už existovala *vojenská kontrola*, nastal viditeľný *hospodársky pokrok* a keď sa realizoval *nábor vidieckych aktivistov*. Dôležitou otázkou v Maovej politike bola mobilizácia verejnej mienky a jej získanie na stranu revolúcie, proti veľkým vlastníkom pôdy. Pozemkové vlastníctvo pôdy bolo ocenené a prerozdelené rovnomerným spôsobom, ktoré odpovedalo definovaniu postavenia každého roľníka ako vlastníka pôdy bez rozdielu množstva pôdy, ktorú mal. Podstatou práce vidieckych aktivistov bolo presvedčiť roľníkov, že vzájomnou spolupracou a spojením sa do „novej jednoty“ si môžu pripraviť lepšiu budúcnosť. Začal sa propagovať princíp *demokratického centralizmu*, ako princíp umožňujúci každému vyjadriť svoj názor, ale prijatému spoločnému stanovisku sa už musia podriaďiť všetci. Ako napísal John K. Fairbank, v Novom Anglicku by takýto princíp sa nikdy nemohol uplatniť, ale v Číne, keď proti miestnym roľníkom bola alternatíva vlády statkárov či úradníkov z cudzích provincií, to bolo prijateľné. Tak sa postupne formovala Maova doktrína „línia más“, vyhlásená v roku 1943, podľa ktorej *komunistická strana musí ísť medzi ľud, poznať jeho sťažnosti a potreby, analyzovať ich, nájsť východisko a vysvetliť masám, čo je v ich záujme najlepšie*. John K. Faibank napísal, že „táto koncepcia „od más k masám“ bola v skutočnosti istou formou demokracie, prispôsobenej čínskej tradícií...“ / c. d., s. 361 / Túto Maovu politiku v Číne nazývali „**línia más**“, v západnom svete bola neskôr známa pod názvom **maozismus**, t. j. prispôbenie ideológie marxizmu čínskym podmienkam, *marxizmus na čínsky spôsob*. Čínski komunisti mobilizovali vidiek a získali moc, ktorá nebola založená na podpore v mestách, ale na vidieku, s obrovským počtom obyvateľov. Komunistická strana a Mao Ce-tung svoju politiku založili na pružnom kombinovaní krátkodobých a dlhodobých cieľov, spolupráci a pomoci roľníkom. Preto získavali aj ich všestrannú podporu. Spolu s hospodárskym oživením na obsadených oblastiach Mao upevnil svoje dominantné postavenie v strane a orientoval jej politiku na boj za národné záujmy proti Japoncom.

* * *

Spojené štáty prijali v roku 1941 Čínu jednotného frontu za svojho spojencu a stále viac sa stávali dôležitým faktorom v čínskej politike. Prezident Roosevelt sa dokonca domnieval, že kuomintangská Čína mohla by po skončení vojny a vo vytvorenom vákuu po páde Japonska prevziať dôležitú úlohu v ázijskom priestore. Američania svoje sympatie ku Kuomintangu prejavovali i všeobecnou štedrosťou a vojenskou pomocou, a to až do takej miery, že Čankajšek bol od tejto pomoci závislý. Americké misionárske hnutie organizovalo v Číne humanitárnu pomoc *United China Relief*, ale Číňania mali k snahám cudzincov nedôverčivý a odmietavý postoj.

Spojenie Komunistickej strany Číny a Kuomintangu do jednotného frontu v boji proti Japonsku bolo účelové a nemohlo byť trvalé, pretože ho vytvorili rozdielne politické entity. Ak pôvodný Kuomintang prvotne vychádzal z národno-revolučných myšlienok Sunjatsena a výsledkov národnej revolúcie v roku 1911, nankingská vláda a Čankajškova vojenská diktatúra bola značným ústupom od Sunjatsenových troch hlavných zásad. Preto strácala podporu najprv na vidieku, neskôr i medzi obyvateľmi miest.

Už v roku 1941 sa dohoda o jednotnom fronte porušovala a začali sa objavovať prvé ozbrojené konflikty medzi Kuomintangom a ozbrojenými silami komunistickej strany – Novou štvrtou armádou. Ani jedna strana však nechcela otvorene priznať koniec jednotného frontu, hoci kuomintangský útok na Novú štvrtú armádu znamenal už faktický rozkol a koniec druhé-

ho jednotného frontu medzi Kuomintangom a Maovými komunistami. I napriek postupujúce-
mu rozkolu sa Američania snažili odvrátiť hrozbu občianskej vojny. V roku 1944 sa im
podarilo umiestniť do Jen-anu, oblasti pod kontrolou komunistov, svoju vojenskú pozorova-
teľskú misiu, ale americká politika nemala vtedy reálnu predstavu o čínskom národnom
komunizme, o komplikovaných vzťahoch Mao Ce-tunga so Stalinom, ani po „počínšteni“
marxizmu. Obávala sa skôr toho, aby oblasti severnej Číny neobsadila sovietska Červená ar-
máda. Politické, diplomatické i vojenské dôvody nútili Američanov, aby bezvýhradne podpo-
rovali Čankajška ako svojho spojenca, pritom sa snažili o odvrátenie občianskej vojny vytvo-
rením „koaličnej vlády“, ktorá by bola pokračovaním nereálnej politiky jednotného frontu,
prepojenia ozbrojených síl a politického zastúpenia oboch strán v národnom zhromaždení.
Zvláštny vyslanec prezidenta Roosevelta *Patrik J. Hurley* dosiahol, aby sa pod jeho záštitou
v auguste 1945 stretli v *Čchung-čchingu* Čankajšek a Mao Ce-tung a aby v októbri toho isté-
ho roku prijali súbor zásad o spolupráci pri vytvorení reprezentatívneho zhromaždenia, pre-
pojenia svojich armád, o občianskej slobode, mieri a spolupráce. Bolo to však len prázdne
gesto, pretože po kapitulácii Japonska čínska Červená armáda i Kuomintang sa predbiehali
v obsadzovaní severnej Číny / Mandžuska /. Čankajšek nariadil japonským posádkam v Man-
džusku, aby bojovali s jednotkami čínskych komunistov. Využil tak Japoncov proti sociálnej
revolúcii. Zakrátko Američania do severnej Číny premiestnili 53 tisíc vojakov vojenského
námorníctva, vojensky podporovali Kuomintang, dopravovali jeho vojská do mandžuských
miest. Už pred vznikom samotného konfliktu intervenovali na strane Čankajška. Jeho vojská
s americkou pomocou obsadili mestá v severnej Číne. Maove vojská, premenované na čínsku
Ľudovú oslobodzovaciu armádu, kontrolovali vidiek.

Posledný neúspešný pokus vytvoriť koaličnú vládu a predísť občianskej vojne, urobil
americký generál *George C. Marshall*. V januári 1946 sa v Pekingu zišlo Politické poradné
zhromaždenie, aby prerokovalo otázku zlúčenia síl Kuomintangu a komunistickej strany.
Vznikajúce ozbrojené konflikty sa mali riešiť vysielaním amerických, kuomintangských
a komunistických dôstojníkov do týchto miest. Spojené štáty sa na jednej strane síce snažili
vytvoriť koalíciu medzi oboma silami, ale rozsiahlymi dodávkami zásobovali Čankajška, čo
si Mao Ce-tung dobre uvedomoval.

Občianska vojna /1945-1949/

Po obsadení uvoľnených pozícií na území Číny, ktoré predtým držalo porazené Japonsko,
vojská Kuomintangu mali omnoho výhodnejšie strategické postavenie než Maova Ľudová
oslobodzovacia armáda. Kontrolovali väčšinu územia a takmer všetky významné mestá. Boli
dvakrát početnejšie než armáda čínskych komunistov a boli podporované, vyzbrojované a
zásobované americkým námorníctvom. V roku 1946 Kuomintang začal ozbrojený útok proti
vojskám Komunistickej strany Číny. V priebehu uvedeného roka Čankajšek ovládol všetky
významné mestá, železničné trate a mal značnú vojenskú prevahu. Jeho vojská obsadili i
územia, ktoré predtým boli základňou komunistov, včítane ich hlavného sídla Jen-an
a mnoho okresných miest v regiónoch. Čínska Ľudová oslobodzovacia armáda neustále
ustupovala a používala taktiku klasickej partizánskej vojny. Kuomintang na obsadenom úze-
mí zaviedol teror, odoberal pôdu roľníkom a vracal ju statkárom. Rozširoval občiansku vojnu
viac, ako donedávna komunisti. Proti čínskym roľníkom postupoval Čankajšek tak agresívne
a necitlivo, že jeho armáda sa čoskoro ocitla v podobnom postavení, ako donedávna japonskí
agresori. Neustále sa spoliehal na pomoc Spojených štátov a úplne militarizoval svoj štátny
aparát.

* * *

V čase občianskej vojny Stalin nie príliš ochotne podporoval Mao Ce-tunga a čínskych
komunistov, pretože, ako je známe, v roku 1935 bol proti tomu, aby Mao bol zvolený na čelo
Komunistickej strany Číny. Sovietske veľvyslanectvo bolo akreditované pri Kuomintangu a
„kočovalo“ s Čankajškom počas celej občianskej vojny až do chvíle jeho evakuácie na Tchaj-
wan. Mao to chápal ako diplomatickú podporu Čankajškovi a Kuomintangu. Táto skutočnosť
bola pre Mao povojnových vzťahoch so Sovietskym zväzom „problémovou kapitolou“.

Stalin vtedy nebol jednoznačne presvedčený, že Mao bude spojencom Sovietskeho zväzu a i po roku 1949 nechal vypracovávať odborné analýzy, ktorých cieľom bolo zistiť, či vo svojich názoroch neostal na pôde tradičnej ideológie čínskeho roľníctva a či nie je „reakcionárom stredných vrstiev“.

* * *

Nankingská vláda uskutočnila menovú reformu, ktorá zbedačila veľkú časť čínskej spoločnosti, včítane čínskej bohatej vrstvy. Keď v roku 1947 generál Národnooslobodzovacej armády **Lin Piao** podnikol niekoľko prekvapujúcich protiútokov, vedenie Komunistickej strany Číny zistilo, že Čankajšek nemá medzi obyvateľmi podporu. V polovici roku 1947 Maoova armáda zahájila veľkú ofenzívu, počas ktorej postupne obsadzovala čínsky vidiek a získala späť všetky stratené oblasti. Najlepšie armády Kuomintangu boli obklúčené v čínskych mestách. Museli sa vzdať a ich americká výzbroj sa stala korisťou a výzbrojom komunistickej armády. V januári 1949 čínska Národnooslobodzovacia armáda obklúčila Peking. Kuomintangský veliteľ mesta dobrovoľne kapituloval a so všetkými jednotkami sa pridal ku komunistickej armáde. Mao Ce-tung a jeho jednotky vstúpili do Pekingu na ukoristených autách a tankoch americkej výroby. V poslednej bitke v oblasti Chuaj-Chaj severne od Nankingu Čankajšek nasadil zálohové obrnené jednotky, ako poslednú údernú silu. Pod vedením *Teng Siao-phinga* však milióny roľníkov vykopali protitankové zákopy a i tento posledný útok stroskotal. **O výsledku občianskej vojny rozhodol čínsky vidiek.** Americký generál Marshall, ktorý dobre poznal rozloženie politických a vojenských síl v Číne v období občianskej vojny, po návrate do USA v roku 1947 zabránil tomu, aby USA, v snahe potlačiť čínsku revolúciu, sa vrhli do vojenského dobrodružstva, ktoré by mohlo byť predchodcom Vietnamu. Mao Ce-tung a Komunistická strana Číny v občianskej vojne zvíťazili. Americký sinológ a historik John. K. Fairbank napísal: „V roku 1949 nikto nemohol povedať, že by čínski komunisti pod vedením Mao Ce-tunga nedobyli Čínu regulárnymi metódami“. / *Dějiny Číny*, s. 378 / Čankajšek so zvyškami kuomintangských vojsk sa stiahol na ostrov Tchaj-wan, kde vytvoril ostrovnú **Čínsku republiku** / Tchaj-wan /, ako pokračovanie kontinentálnej kuomintangskej Čínskej republiky. Na území kontinentálnej Číny vznikla komunistická **Čínska ľudová republika** / Peking /.

Maoizmus a politický vývoj v Číne / 1949-1991 /

Čínska ľudová republika a Čínska republika / Tchaj-wan / – dva typy štátov

Vývoj Tchaj-wanu

Pretože ostrov Tchaj-wan historicky vždy patril k Číne, hoci dlhodobo bol okupovaný Japonskom, na pôvodnom území Číny tak vznikli dva štáty s rozdielnym spoločensko-politickým zriadením, rôznou zahraničnou politikou, spojencami i medzinárodným postavením. Po kapitulácii Japonska obsadenie ostrova Kuomintangom znamenalo pre tamojších obyvateľov katastrofu: pevninskí militaristickí Číňania zachádzali s pôvodnými obyvateľmi Tchaj-wanu ako s nepriateľmi a kolaborantmi. Zabavili im majetok a vydrancovali ekonomiku. Vo februári 1947 kuomintangskí vojaci, ktorí boli považovaní za okupantov, rozpúťali proti protestujúcim pôvodným obyvateľom ostrova niekoľkodňový pogrom, spojený s bezohľadným s vraždením potenciálnych vodcov, ale členov miestnej komunity. Keď v roku 1949 sa na ostrov uchýlil Čankajšek so zvyškami kuomintangských vojsk, ostrov bol v ekonomickom rozklade. Spojené štáty po strate pevninskej Číny ako jeden zo svojich hlavných záujmov v Ázii začali ekonomicky, politicky i vojensky podporovať Tchaj-wan proti komunistickej Číne. Pomáhali pôvodnej kuomintangskej vláde na Tchaj-wane udržať si miesto v Rade bezpečnosti OSN, a to až do roku 1971. Tchajwanská Čína ako **Čínska republika** bola väčšinou členskými štátmi OSN uznaná ako pôvodná Čínska republika a „celá Čína“. V roku 1954 podpísali s tchajwanskou Čínskou republikou zmluvu o vzájomnej bezpečnosti a ochrane ostrova pred útokom z pevninskej Čínskej ľudovej republiky. Diktátorské vedenie Kuomintangu na čele s Čankajškom sa neustále vyhlasovalo za jedinú a právoplatnú vládu všetkých Číňanov a celej Číny. Ostrov Tchaj-wan bol po celý čas chránený americkým, britským a japonským námorníctvom. Preto bezpečné investície z USA a Japonska do obnovy a roz-

voja priemyslu, lacná a kvalifikovaná pracovná sila spôsobili, že tchajwanská ekonomika dosiahla nebývalý rozvoj predovšetkým v orientácii na nové technológie. Po Čankajškovej smrti v roku 1975 vlády sa ujal jeho syn *Ťiang Ťing-kuo*. Až v roku 1988 zrušil stanné právo a liberalizoval domáci politický systém.

Politický vývoj v Čínskej ľudovej republike po roku 1949

Politický a ekonomický vývoj v Čínskej ľudovej republike od roku 1949 je možné rozdeliť do niekoľkých období:

1. Obdobie od októbra 1949 do konca roku 1957 bolo obdobím obnovy a rastu hospodárstva. Vytvorenie nového štátu a upevnenie komunizmu.
2. Obdobie „veľkého skoku“ : rok 1958 – 1960 . Náprava ekonomiky - do roku 1965.
3. Obdobie Kultúrnej revolúcie: od 1966 až do Maovej smrti v roku 1975.
4. Obdobie boja o nástupníctvo po Mao Ce-tungovi a reforiem Teng Siao-Phinga: 1975 – 1988. Obdobie politickej konsolidácie: 1989 – 1997.
5. Čína po smrti Teng Siao-phinga – od 1997. Jej postavenie v súčasnej svetovej politike: realizácia stratégie „jedna krajina - dva systémy“.

Obdobie obnovy a hospodárskeho rastu – upevnenie komunizmu v Číne

V dejinách Číny, podobne ako aj v iných krajinách, sa málokedy stalo, aby tí, ktorí získali moc ozbrojenou cestou, sa jej dobrovoľne vzdali iným osobám, ktoré mali lepšie predpoklady viesť štát. Revolúcia v Číne vyniesla k moci Mao Ce-tunga, tak ako anglická revolúcia dala moc lordovi protektorovi Oliverovi Cromwellovi, revolúcia vo Francúzsku Napoleonovi, v Nemecku Bismarckovi. Mao už v mladosti študoval príbehy veľkých vodcov, boje o moc v čínskych dejinách a dobre poznal aj diktátorský princíp moci Stalina. Prevzatie moci v roku 1949 mu dávalo možnosť vytvoriť vlastné riešenia problémov Číny, pritom po prvýkrát v moc bola úplne centralizovaná.

Po tom, čo Ľudová oslobodzovacia armáda sa zmocnila celej kontinentálnej Číny a hlavným mestom krajiny sa stal Peking, krajina bola rozdelená do šiestich vojenských administratívnych oblastí, spravovaných vojenskými komisiami. Neobyčajne vzrástla politická autorita Mao Ce-tunga, ktorý bol považovaný za nespochybniteľného vodcu komunistickej strany a čínskeho ľudu. Vo svojom významnom politickom článku „*Analýza tried čínskej spoločnosti*“ určil tie spoločenské triedy, proti ktorým v blížiacej sa sociálnej revolúcii bude zo strany štátu nasmerovaný rozhodujúci hospodársky a politický úder. Všetky významné politické rozhodnutia sa prijímali na zasadnutiach Politického byra Komunistickej strany Číny. Jeho jadro tvorila bojmi osvedčená skupina Maových politických spolupracovníkov a budovateľov strany, ako napríklad Čou En-laj, Teng Siao-phing, Liu Šao-čchi, ale aj armádných veliteľov ako Pcheng Te-chuaj, Ču Te, Lin Piao, Čchen I, Nie Žung-čen a iní. Noví politickí a vojenský vodcovia kontinentálnej Číny predpokladali, že hospodárska obnova krajiny bude trvať najmenej tri roky a po nej by mala nasledovať transformácia čínskej spoločnosti. Pretože komunistická strana nemala dostatočný počet kádrov, prvým rozhodnutím nového čínskeho vedenia bolo ponechať v administratíve miestnych úradníkov, aj keď pracovali predtým pre kuomintangskú vládu. Druhou dôležitou úlohou bolo zastavenie obrovskej inflácie: komunistický vládca dokázala infláciu zastaviť predovšetkým tým, že prevzala správu nad bankovým sektorom a tým aj kontrolu nad všetkými úvermi. Kontrolu nad všetkým tovarom dosiahla vytvorením celonárodných obchodných spoločností a platy stanovila nie v inflačných peniazoch, ale prostredníctvom „nákupného košíka“: t. j. v základných komoditách, nevyhnutých pre základné životné potreby. Tým platy prestali byť závislé na inflačných peniazoch, vyrovnali sa toky tovarov a peňazí, vytvorila sa stabilná základňa pre obchod. Čoskoro bola inflácia znížená na 15 %, čo upokojilo verejnosť a zachránilo obrovskú skupinu zamestnancov. Zrušila výsady cudzích mocností, skoncovala s fajčením ópia, s prejavmi nemravnosti. Nariadila prevýchovu drobných zločincov a žobrákov, zakázala prostitúciu, zaviedla zdravotnícku starostlivosť, začala odstraňovať negramotnosť a nariadila občanom študovať myšlienky Mao Ce-tunga. Vyдалa nové zákony o manželstve a rodine, ktoré zrovno-

právnili ženy a mužov, umožnili rozvod a emancipáciu žien. Rozšírenie základnej vzdelanosti, odstránenie negramotnosti, realizovanie dôležitých opatrení na verejnú hygienu bolo značným úspechom „novej demokratickej“ politiky Číny. Pozitívny rozvoj nastal i v rozvoji čínskeho školstva, v ktorom vznikali nové univerzity predovšetkým technického charakteru s uprednostňovaním štúdia anglického jazyka pred ruským jazykom. Do vedúcich pozícií v štátnej administratíve menovala nové stranícke kádre a sformovala nový vládny aparát. V rokoch 1951-1952 začala v riadiacej sfére, v priemysle, úradoch i v strane organizovať kampaň pod názvom „**proti trom zlám**“ / *korupcia, plytvanie štátnymi financiami, byrokracia* / a súčasne novú kampaň „**proti piatim zlám**“ / *obvinenia z úplatkov, vyhýbanie sa daňovej povinnosti, krádež štátneho majetku, podvod s pracovnými silami a materiálom, krádež štátnych ekonomických informácií* / . Ich cieľom bolo začať útok proti triede kapitalistov a získať kontrolu nad priemyslom.

Dôležitou úlohou komunistickej moci v povojnových rokoch „novej demokracie“ bolo vytvoriť **nový systém moci**, ktorý by navonok prezentoval moc ľudu, ale v skutočnosti by zabezpečil autoritársky režim komunistov a vodcovské postavenie Mao Ce-tunga. Významným krokom k nemu bolo prijatie novej ústavy v roku 1954, ktorá v skutočnosti ukončila obdobie „novej demokracie“. Bola založená na stalinskej sovietskej ústave z roku 1936 a jej výsledkom bolo posilnenie Štátnej rady / vlády /, spojenie vládnej administratívy s výkonným aparátom komunistickej strany cez dvojité členstvo. Pre Mao Ce-tunga bola vytvorená funkcia **predsedu štátu**, čím sa začal aj formálne prejavovať štátny kult jeho osobnosti. Predseda Mao stál na čele Ústrednej vojenskej komisie, ktorá riadila armádu. Pretože bol zároveň na čele armády, vlády i predsedom strany, vytvoril režim osobnej moci a zabezpečil si širokú oporu pomocou 30 miliónov úradníkov, funkcionárov v štátnej správe i v hospodárskom aparáte. Všetci boli do svojich funkcií dosadzovaní prísny výberom. Osobitne významné miesto v jeho hierarchii moci mala vojenská aristokracia a technokrati, ktorá vzišla z vojenského prostredia. Na úrovni provincií a nižšie bolo vytvorené Zhromaždenie ľudových zástupcov, ktorí sa zodpovedali skôr funkcionárom hore, než navrhovateľom dole. Zástupcovia tohoto zhromaždenia tvorili Všečínske zhromaždenie ľudových zástupcov, ktoré malo v skutočnosti funkciu len poradného zboru, hoci sa v ňom nachádzali i nestraniční.

Čína bola v tomto období zaostalou, polokoloniálnou krajinou. Na vidieku žilo 90 % obyvateľov, z ktorých len 10 % tvorili bohatí statkári. V poľnohospodárskej výrobe prevládali polofeudálne vzťahy, ba až feudálne vzťahy: $\frac{3}{4}$ obrábanej pôdy patrilo statkárom, ktorí na svojej pôde nepracovali, ale ju dávali do prenájmu chudobným roľníkom a bezzemkom. Pretože hlavnou silou revolúcie a Maovej Červenej armády boli roľníci, ktorí chceli vlastniť pôdu, bolo nevyhnutné *uskutočniť pozemkovú reformu a vyriešiť tak agrárnu otázku*. To bolo východiskom i pre realizovanie industrializácie. Pozemková reforma sa dotkla 450 miliónov ľudí a od základu zmenila majetkové i sociálne pomery na čínskom vidieku. Približne 300 miliónov bezzemkov a maloroľníkov dostalo 47 miliónov ha poľnohospodárskej pôdy, ktorá predtým patrila statkárom. Bola to dôsledná antifeudálna revolúcia, ukončená v roku 1953. Podľa sovietskych skúseností a teórie Stalina Mao začal realizovať kolektivizáciu poľnohospodárstva, ktorá bola rozdelená do **troch fáz**. Po ich skončení boli na čínskom vidieku vytvorené družstvá poľnohospodárskych výrobcov, ktoré od svojpomoci prešli až k **vytváraniu brigád a komún**. Štátna moc tým vybudovala na vidieku systém, ktorý prenikol až k jednoduchému roľníkovi a vytvoril na vidieku **novú elitu** z roľníckej spoločnosti.

Násilná politika vyvolávala odpor proti politike komunistickej strany a následné protiútoky zo strany moci. Prvá vlna represí sa začala v roku 1951 na základe zákona o kontrarevolučnej činnosti. Mao odporcov svojej politiky vyhlásil za kontrarevolucionárov, ktorých vytvorené verejné tribunály odsudzovali i na najvyššie tresty. V celom štáte, všade, bolo nariadené študovať myšlienky Mao Ce-tunga.

Skúsenosti pri kolektivizácii poľnohospodárstva chcel Mao využiť i pri začiatkoch industrializácie Číny. Stalinov model uskutočniť industrializáciu na úkor poľnohospodárstva, jeho faktickým zničením pre Čínu nebol vhodný, predsa bol prijatý sovietsky model rýchlej industrializácie s prednostným rozvojom ťažkého priemyslu, uplatnením sovietskych skúseností a práce sovietskych expertov, vytvoriť tak **štátom kontrolovanú ekonomiku podľa soviets-**

skeho vzoru. Komunistická Čína tak odmietla vytvoriť zmiešanú ekonomiku podľa návrhov Komisie pre národné zdroje. Závislosť na sovietskej technickej a ekonomickej pomoci i napriek čiastočným úspechom plánovaného hospodárstva spôsobila Číne značné ekonomické problémy. Preto ďalší rozvoj ekonomiky sa čínski komunistickí „fundamentalisti“, ako ich nazval Edward Friedman, zoskupení okolo predsedu Maa, rozhodli riešiť tzv. veľkým skokom a prenasledovaním tej časti inteligencie / nazvaných *užívateľia slov* /, ktorí neprejavovali Maovi a strane bezvýhradnú oddanosť. Mao a nová skupina straníckych funkcionárov okolo neho, ktorí prišli k moci, pohrdali vzdelaním. Málo rozumeli problémom modernizácie štátu a spoločnosti. Zavrhlí tak veľkú časť čínskej intelektuálnej elity, ktorá doposiaľ významne podporovala vedenie štátu. Aby ukázal neloajnosť inteligencie, rozvinul proti nej kampaň **Sto kvetov**, ktorej výsledkom bola snaha vychovať novú generáciu vzdelancov, ktorí by pochádzali z proletárskych vrstiev. Neustále zdôrazňoval „správny triedny pôvod“ novej generácie. *Nová inteligencia* mala byť tak len v službách proletariátu a pracujúcich, preto nemala mať názory, odlišné od smerníc a ideí komunistickej strany.

Obdobie politiky „Veľkého skoku“.

Politiku „Veľkého skoku“ sa predseda Mao a stranícke vedenie rozhodli realizovať od roku 1958. Bezprostredným podnetom jej vyhlásenia bolo zistenie, že stalinský model rozvoja priemyselnej výroby, založený na prioritných investíciách do ťažkého priemyslu, nie je pre Čínu vhodný. Slepé napodobňovanie sovietskeho modelu industrializácie, založenej na prioritnom rozvoji ťažkého priemyslu, nevedlo k želanému rozvoju priemyselnej produkcie. Počet obyvateľov na vidieku vzrástol od roku 1950 o 9 % a v mestách o 30 %. Urbanizácia predstihla industrializáciu. V mestách i na vidieku vznikla nezamestnanosť. Poľnohospodárska výroba nestačila zásobovať potravinami obyvateľstvo krajiny. Mao Ce-tung za prioritu vytýčil rozvoj vidieka. Investície do ťažkého priemyslu, ktoré tvorili 48 % všetkých investícií, sa presúvali do rozvoja vidieka, pričom odborné vedomosti boli nahradené fanatizmom slepou poslušnosťou k vodcovi Maovi. Cieľom bolo zvýšenie poľnohospodárskej produkcie na vidieku masívnou reorganizáciou pracovných síl v poľnohospodárstve za stupňovaného revolučného nadšenia a ideového fanatizmu k neomylnému učeniu vodcu Mao. Ekonomická transformácia sa mala zamerať i na rozvoj priemyslu. Išlo o použitie *dvojakej stratégie* - ktorú Mao formuloval ako „*chôdzu na oboch nohách*“. Jej cieľom bolo mobilizovať pracovné sily na vidieku na intenzívne budovanie zavlažovacích zariadení, proti záplavám, zúrodňovaním doposiaľ neplodnej pôdy zvyšovať poľnohospodársku produkciu. Spolu s tým budovať na vidieku malé priemyslové podniky najmä na výrobu spotrebného tovaru a poľnohospodárskych strojov. V každom regióne Číny boli nie ekonómami, ale straníckymi vodcami formulované ciele Veľkého skoku. Na realizáciu tejto politiky bolo zmobilizovaných 650 miliónov obyvateľov krajiny. Od júla 1958 sa začala kampaň za „domácu výrobu“ ocele. Vznikali domáce, malé vysoké pece, v ktorých sa bez odborných znalostí začala vyrábať oceľ. V októbri 1958 v Číne bolo postavených skoro 1 milión malých domácich „vysokých pecí“ a do „boja a ocele“ sa zapojilo až 100 miliónov ľudí. Výsledky produkcie, najmä v kvalite a použiteľnosti vyprodukovaného kovu boli však problematické. Od roku 1958 v celej krajine bolo za zvukov bubnov a pod zástavami obrovské nasadenie ľudskej práce pri budovaní priehrad na riekach, vodných zavlažovacích kanálov, pri zúrodňovaní pôdy. Nezvyšovala sa však produktivita práce na jedného obyvateľa. Keď v roku 1959 prišiel nepriaznivý rok a pokles poľnohospodárskej produkcie, nastali vážne problémy so zásobovaním obyvateľov potravinami. Hoci odvody potravín boli v súlade s vykazovanými štatistikami vysoké, na vidieku sa neustále zhoršovala situácia. Maršal Pheng Te-chuaj, Maov spolubojovník už z Jen-anu a hrdina z kórejskej vojny, na stretnutí vodcov komunistickej strany v júli 1959 sa pokúsil informovať Maa o skutočnom postavení roľníkov na vidieku. Mao kritiku chápal ako politický a nelegitímny útok na svoju osobu a zbavil Pheng Te-chuaja vplyvu v strane a moci v armáde. Tvrdošijne trval na pokračovaní politiky Veľkého skoku a proti odporcom svojej politiky rozpútal širokú kampaň. Fanatizmus Maovi oddaných straníckych kádrov pri presadzovaní tejto politiky spôsobil, že sa znížila produkcia v ťažkom i spotrebnom priemysle, znížila sa produkcia potravín a v dôsledku neúrody v roku 1959 v krajine bol nedostatok

potravin, čo vyvolalo hlad, nemoci a úmrtia z podvýživy. V Číne na následky hladu zomrelo vtedy viac ako 20 miliónov ľudí, čo sa všeobecne hodnotí ako rozsiahla ekonomická, ale i humanitárna katastrofa. Až v roku 1960 si Mao i stranícke vedenie uvedomili, že hospodárstvo krajiny je zruinované a politická autorita predsedu Maa je vážne otrasená, pretože krach politiky Veľkého skoku nielen poukázal na Maove omyly, ale i na stále silnejší kult jeho osobnosti a rastúce rozpory vo vedení komunistickej strany. Proti Maovej politike a jeho stúpencom – „despotickým ľavičiarom“ už v polovici 50-tých rokov vznikala skupina politikov, ktorí stav čínskej spoločnosti hodnotili reálne. Liu Šao-čchi, ktorý bol na čele vlády, privítal kritiku Stalinovho kultu osobností, aj keď si bol vedomý, že sa to nepriamo vzťahuje i na predsedu Maa. Už v júni 1962 začal kriticky poukazovať na nedostatky politiky „veľkého skoku“ a roľníckych „komún“. Podľa neho ťažkosti Číny boli spôsobené z 3/10 nepriaznivými prírodnými podmienkami a 7/10 sú výsledkom chýb v politike. Postavil sa na obranu maršala Pen Te-chuaja. Teng Siao-phing, generálny tajomník strany, upozorňoval, že kritická „nedotknuteľnosť“ osobnosti môže priviesť k vážnym záporným dôsledkom. Do tejto skupiny straníckych funkcionárov patrili maršal Ču Te, ale i tvorca národohospodárskych plánov Čchen Jün. Kritizovali nedostatky Maovej politiky „veľkého skoku“ i podstatu roľníckych „komún“. Vystúpili proti „ľavicovým chybám“ a požadovali, aby v komunistickej strane bola väčšia demokracia. Domnievali sa, že úpadok ekonomiky je potrebné riešiť *odborným riadením*. Pretože dôsledky Maovej politiky najviac postihli čínsky vidiek, v záujme odstránenia hladu žiadali posilniť postavenie roľníkov: navrhovali, aby roľníci mohli v rámci stratégie individuálnej zodpovednosti predávať svoje produkty na miestnych trhoch a boli tak zainteresovaní na zvyšovaní poľnohospodárskej produkcie. Vytvárali tak novú, *vnútornú líniu* vo vedení komunistickej strany.

Zdalo sa, že po kritike uplatňovania stalinských metód v Číne a Maovej politiky bol tento veľký vodca strany a štátu zodpovedný za všetky neúspechy. Bol postavený pred otázku – ako ďalej pokračovať v politike v Číne a zachovať pritom vplyv svojej osoby. Teoreticky sa mu ukazovali dve východiská a politické riešenia. **Prvé** – *bud' akceptovať kritiku a priznať si chyby*: to však znamenalo akceptovať kolektívne vedenie v strane a v štáte, dať za pravdu svojim kritikom, ktorí vytvorili proti nemu opozíciu, a podriať sa kolektívnemu rozhodovaniu. Ak by to prijal, stal by sa už len prvým medzi rovnými. **Druhé** – *ísť proti prúdu v strane, neakceptovať odsúdenie stalinizmu, vrátiť sa k metódam činnosti strany v období života v Jan-ane*, čo znamenalo i naďalej diktátorsky vládnuť a politicky likvidovať proti nemu sa tvoriacu opozíciu. Pretože už od mladosti bola v ňom nechut' niekomu a niečomu sa podriať, a metódy kolektívneho rozhodovania mu boli cudzie, zvolil si druhé riešenie: **postavil sa proti realistickým silám v komunistickej strane**. Obklopiac sa svojimi stúpenkami, tvrdošijne obhajoval starú a už prekonanú predstavu o potrebe *stupňovať triedny zápas cestou neustálej mobilizácie más*, včítane vidieckych. Snažil sa *potlačiť vplyv intelektuálov*, ktorých sa mu nepodarilo ideovo zvládnuť, a pokračoval tak v **maoistickom štýle revolúcie**. V ústredných orgánoch strany vzniklo tým nové politické rozloženie síl, známe ako „**boj dvoch línií**“: Maova „**línia más**“ a línia boja proti Liu Šao-čchimu, a ostatným kritikom Maovej politiky, ku ktorým patrili i Teng Siao-phing. Takýto boj viedol k strate autority komunistickej strany i Mao Ce-tunga. V Číne rástla korupcia a klesala morálka. Mao svoje politické postavenie sa snažil upevniť pomocou decentralizácie moci a postupne sa vysporiadať s odporcami v strane a štátnom aparáte. Od roku 1963 vyhlásil širokú kampaň pod názvom *Hnutie za socialistickú prevýchovu*, pričom to chápal ako pole straníckeho boja proti svojim odporcom v strane. Kampaň pod názvom *Štyri čistky* mala mu umožniť vytvárať novú sieť miestnych straníckych kádrov a vytvoriť tak nové stranícke elity. Miestne horlivé stranícke kádre ako politickí organizátori masového nadšenia odmietali poslušnosť vláde a manipulovaním más podľa Maovej zásady „*nikdy nezabúdať na triedny boj*“ kritizovali intelektuálov a byrokratov, vyjadrovali vernosť učeniu predsedu Maa a tým zároveň posilňovali i svoje politické pozície. Vznik nových vidieckych, ale i mestských straníckych elít však viedol k narastaniu nespokojnosti politicky diskvalifikovanej „väčšiny“ a k postupnému odstraňovaniu Maových politických odporcov, ako napríklad maršala Pheng Te-chuaja, Liou Šao-

čchiho a neskôr i Teng Siao-phinga, ale i širokej vrstvy inteligencie v priebehu tzv. *Kultúrnej revolúcie*.

Maova neúspešná stratégia Veľkého skoku, program budovania národného čínskeho komunizmu viedli k postupným rozporom so Sovietskym zväzom. Na základe medzištátnych zmlúv ZSSR poskytol Číne desaťtisíc odborníkov a technickú dokumentáciu potrebnú pri priemyslovom rozvoji a procese industrializácie Číny. Počas návštevy v Moskve Mao v roku 1957 ešte konštatoval, že „*východný vietor prevládne nad západným*“. Keď však sovietsky vodca Nikita Chruščov otvorene kritizoval stratégiu Veľkého skoku, jeho návštevy v Pekingu v roku 1958 a 1959 ukázali, že Mao sa začal odkláňať od priateľstva a spolupráce so ZSSR. Žiadal od Chruščova prístup k technológii výroby atómových zbraní, pričom ho neoboznámil s plánom útoku na ostrov Ťin-men, ktorý patril kuomintangskému Tchaj-wanu, spojencovi USA. Nikita Chruščov, ako sa vyjadril John K. Fairbank, začal Mao považovať za „romantického úchylkára“, ktorý neberie do úvahy reálne nebezpečenstvo vzniku novej jadrovej vojny a preto jeho názory nepovažoval za dôveryhodné. Na druhej strane Mao považoval politiku Nikitu Chruščova, zameranú na zmiernenie medzinárodného napätia a odvrátenie nukleárnej konfrontácie svetových veľmocí, o čom svedčili i jeho rokovania s americkým prezidentom Eisenhowerom v Camp Davide, za *revizionistický ústupok „papierovému tigrovi“*. V roku 1963 ostré vzájomné rozpory sa prejavili i verejne a vznikla sovietsko-čínska roztržka. Sovietsky zväz odvolal z Číny všetkých technických poradcov. V medzinárodnej politike Mao sa zásadne postavil na proti sovietske pozície. Vyvrcholením Maových útokov proti ZSSR bol vojenský konflikt na rieke Ussuri v roku 1969, keď čínske vojská sa pokúšali prekročiť sovietske hranice.

„Kultúrna revolúcia“

Obdobie Kultúrnej revolúcie prebiehalo v Číne od roku 1966 do roku 1976, hoci v podstate trvala len tri roky, od začiatku roku 1966 do apríla roku 1969. Jej vplyv však pretrval až do Maovej smrti v roku 1976. Išlo o vyvrcholenie procesov, ktoré začali v roku 1957 kampaňou proti pravicovým živlom. Celé toto obdobie znamenalo pre Čínu nielen dvadsať strategických rokov, ale i kataklizmu, ktorá krutým spôsobom bezprostredne poznamenala životné osudy približne sto miliónov Číňanov.

Nie je preto ľahké pre človeka vychovaného západnou politickou kultúrou pochopiť čínsku spoločnosť tohto obdobia a jej politické myslenie: spoločnosť, ktorá sa nechá politicky viesť a ideovo zmanipulovať vodcom Maom a jeho stranickou diktatúrou, ktorej občania boli politicky pasívni, osudovo oddaní predstaviteľom diktátorskej moci, pretože možno v duchu tradícií konfuciánskeho myslenia bolo potrebné dodržiavať nastolený spoločenský poriadok a poslušnosť voči vrchnosti.

John K. Fairbank za východiskový bod k pochopeniu čínskej Kultúrnej revolúcie považuje poznanie, že Mao Ce-tung už v tejto dobe získal prerogátiva, patriace predtým len cisárom. / pozri c. d., s. 432 / Podľa neho bohaté skúsenosti, ktoré mal Mao zo života na vidieku a jeho pretrvávajúca averzia k mestským byrokratom ho viedli k presvedčeniu, že čínska revolúcia musí priniesť najväčší prínos predovšetkým pre vidiek. Znepokojovalo ho vytváranie novej elity v centrálnej moci, ktorá, ako sa domnieval, začala nahrádzať pôvodných cisárskych úradníkov, čím by obyvatelia čínskeho vidieka – roľníci mohli byť ovládnutí a vykorisťovaní novou elitou, a podľa neho by ocitli tam, kde boli pred revolúciou. Aby tomu zamedzil, chcel využiť politickú **liniu** aktivity **más**: použiť nový štýl práce, založený na *aktivitách zdola*, podporených decentralizáciou moci. Začali ho znepokojsť o stále častejšie snahy čínskych intelektuálov a časti stranického aparátu znižovať jeho zásluhy a oslabiť tak jeho politickú pozíciu. Už od 60-tých rokov niektoré skupiny intelektuálov nielen na univerzitách, ale i v radoch aparátu komunistickej strany / napríklad Pcheng Čen v mestskej organizácii v Pekingu / nepriamymi metódami, typickými pre čínske myslenie, začali formou podobenstiev, narážok a historických príkladov neustále poukazovať na chyby stratégie Veľkého skoku, Maovej politiky mobilizácie más a neustáleho triedneho boja. Aj skúsenosti s Chruščovovou kritikou stalinizmu a „sovietskym revizionizmom“ ho viedol k nedôvere k tým, ktorí prejavovali

vali odlišný názor a neprejavovali dostatok úcty k jeho osobe. Rozhodol sa preto upevniť si svoje pozície v komunistickej strane a k moci dosadiť svojich verných a oddaných stúpencov.

Osobitosťou Maovej ideológie „línia más“ bolo, že jej niektoré formy ideologického pôsobenia mali zdanlivo, navonok demokratický charakter – napríklad vylepovanie nástenných novín a maoistických hesiel na múroch. Ich obsah akoby bol názorom väčšiny a vyjadroval kritiku Maovi nepohodlných vedúcich činiteľov štátu a na politickú likvidáciu určených štátnych úradníkov a funkcionárov komunistickej strany. Podobne zdanlivo demokratický charakter mala i účasť dospievajúcej mládeže a študentov na „rovnocenných a demokratických“ kritických diskusiách napríklad s predstaviteľmi štátu, ich „útočné“ kritické vystúpenia proti Maovým ideovým odporcom, zosmiešňovanie slobodne zmýšľajúcich profesorov vysokých škôl a pod. Politika „línie más“ sa stala politikou manipulácie s verejnosťou, s národom v záujme realizovania diktátorských Maových myšlienok. Jej nasmerovanie bolo demokratické len zdanlivo, pretože masy sa v tomto politickom boji realizovali len v duchu oficiálnej Maovej ideológie a jeho politických hesiel. Bola to metóda nasmerovania spoločenskej a politickej aktivity časti mládeže v presne určenom smere s cieľom spoločensky kompromitovať, odstrániť a prenasledovať nepohodlnú časť inteligencie, ktorá sa snažila samostatne myslieť a kriticky hodnotiť spôsob vlády predsedu Mao.

* * *

Pri posudzovaní vodcovskej pozície Mao Ce-tunga niektorí historici naznačujú, že Mao mal **dva životy a dve tváre**: prvý život viedol a prvú tvár mal ako partizánsky vodca. Viedol neustály revolučný boj za záujmy čínskeho roľníka a vytvoril politickú stranu, ktorá dokázala vytvoriť Čínsku ľudovú republiku. Len čo získal úplnú moc a postavil sa na čelo štátu, začal sa meniť: ukazoval svoju druhú tvár a viedol **druhý život**, podobný postaveniu monarchu – moderného čínskeho cisára. Začal pestovať svoj osobný politický kult. Ako *vrcholný držiteľ moci* v štáte nemohol byť predmetom akejkoľvek kritiky. Jeho výnimočné politické postavenie mu umožňovalo nárokovať si na neomylnosť a bezohľadne politicky i fyzicky likvidovať svojich kritikov, včítane i spolubojovníkov z čias Veľkého pochodu a života v Jen-ane. Vznik elít v čínskej spoločnosti považoval za zlyhanie revolúcie. Pojem „revizionizmus“ chápal ako ústup od cieľov revolúcie. Hromadenie materiálnych statkov a snahy o privilegované postavenie považoval za „reštauráciu kapitalizmu“. Nápravu chýb preto videl v obnovení rovnostárstva a očistenie Číny od „revizionizmu“. Vychádzal z tézy, že triedny boj pokračuje i v nových podmienkach. Maov zámer rozpútať v krajine Kultúrnu revolúciu ako boj proti „revizionizmu“ závisel nielen od podpory v strane, ale najmä v ľudovej oslobodzovacej armáde. Preto v prvom rade si zabezpečil jej podporu. Po kritike v otázke profesionálneho budovania a charakteru armády odvolal z funkcie ministra obrany maršala Pheng Te-chuaja, ktorého nahradil **Lin Piao**. Mao ako predseda komunistickej strany a predseda Ústrednej vojenskej komisie sa stal hlavným veliteľom armády a zabezpečil si v nej kontrolu.

Lin Piao uskutočnil reformu armády a dosiahol jej spolitizovanie na úkor profesionality. Do rozhodujúcich funkcií v armáde dosadil politických komisárov, ktorí boli funkčne nadradení vojenským veliteľom, čím získali v armáde rozhodovací vplyv. Aby spolitizovanie armády sa stala vzorom pre celú spoločnosť, ako súčasť svojho politického programu zostavil výber Maových výrokov do „Červenej knižky“, ktorá postupne vyšla v miliardovom náklade. Aby k takto spolitizovanej armáde pripojil ešte kontrolu nad kultúrnou sférou, pomocou svojej manželky *Ťiang Čching*, bývalej nie príliš úspešnej šanghajskej herečky, vytvoril skupinu radikálnych šanghajských intelektuálov, neskoršie pomenovanú *Ústredná skupina pre kultúrnu revolúciu*, aby spolu s Lin Piaom a šanghajskými intelektuálnymi radikálmi pod heslom návratu k proletárskym hodnotám vytvorila základňu pre útok na Peking a uskutočnila podľa vojensko-kultúrneho štýlu radikálnu reformu kultúry.

Po počiatočnom narastaní napätia v ústredných orgánoch strany sa začala od roku 1966 rozbiehať Kultúrna revolúcia. Aj za pomoci Čou En-laja a jeho tichého súhlasu Mao v **prvej fáze** Kultúrnej revolúcie postupne odstraňoval tých členov vedenia strany, ktorí *neboli dostatočne nadšení jeho programom a išli kapitalistickou cestou*. Od júna do augusta 1966, známych ako *Päťdesiat dní*, mobilizovaní radikálni študenti pomocou ručne písaných plagá-

tov zaútočili na predstaviteľov univerzít. Mao sa zdanlivo držal v ústraní od týchto útokov a nechal politicky sa prejavit' radikálov z *Ústrednej skupiny pre Kultúrnu revolúciu*.

V druhej fáze, ktorá prebiehala od augusta 1966 do januára 1967, Mao najprv na seba upútal celonárodnú pozornosť ako výnimočný plavec, ktorý v rieke Jang-C' dosiahol pozoruhodný čas. Neskôr zabezpečil, aby na pléne ústredného výboru komunistickej strany na druhú pozíciu v strane bol zvolený Lin Piao namiesto Liou Šao-čchiho, ktorého presunul až na ôsme miesto, čím bola zrejmá otázka prípadného Maovho nástupcu. Plénum, zložené predovšetkým z Maových prívržencov, prijalo jeho predstavu o aktivitách „*hnutia proti revizionizmu*“ a odsúhlasilo drastické opatrenia, ktorými sa mala zmeniť názorová orientácia čínskeho obyvateľstva. Na prvom mieste vytýčilo tzv. *duchovná obroda*, ktorú uprednostnilo pred hospodárskym rozvojom. Voči všetkým, ktorí idú „*kapitalistickou cestou*“, mal byť nemilosrdne použitý Maov princíp *triedneho boja*. Tým bol pre masové hnutia stranícky legalizovaný proces Kultúrnej revolúcie. Aktivít sa čoskoro ujali *Červené gardy*, ktoré boli najúčinnejším nástrojom ideologického režimu osobnej moci Mao Ce-tuga. Pozostávali z neplnoletej študentskej mládeže, ktorú Mao aktivizoval svojimi heslami / napríklad *Páľte na štáby !* alebo *Učte sa revolúcii uskutočňovaním revolúcie ! !* i priamo na niekoľkých masových zhromaždeniach v Pekingu, na ktorých ochranou armády sa zúčastnili milióny študentov z celej Číny, mávajúc Maovou Červenou knižkou a prevolávajúc heslá z jej obsahu. Pod zámkom boja proti „*štyrom starým*“ – proti starým myšlienkam, starej kultúre, starým zvyklostiam a starým návykom / J. K. Fairbank s. 432 / *Červené gardy*, ktoré boli tvorené fanatickou študentskou mládežou od 9 do 18 rokov, s červenými páskami a Maovými heslami na rukávoch a na hlave, rozpútali teror proti svojim spoluobčanom. Útočili na intelektuálov, vnikali do obydlí majetnejších občanov a ako za čias inkvizície v Európe – pálili knihy, ponižovali, bili, ba aj zabíjali kohokoľvek, kto sa im zdal ovplyvnený „*revizionizmom*“ a cudzími vplyvmi. Koncom roku 1966 Ústredná skupina pre Kultúrnu revolúciu, ktorá bola pod Maovým vplyvom a riadila i teror Červených gard, prešla i k útokom proti tým vysokým funkcionárom komunistickej strany, ktorí boli nepohodlní Maovi. Červené gardy ich obvinili, že „*idú kapitalistickou cestou*“. Boli verejne pranierovaní a podrobovaní verejnému vypočúvaniu, na ktorom museli sa sebakriticky kajať a priznať chyby. Zaútočili i na bývalú hlavu štátu Liou Šao-čchiho, na Teng Siao-phinga, generálneho tajomníka komunistickej strany ako najvyšších zradcov. Tak ako tisíce ďalších, Liou bol verejne urážaný, zbavený funkcie, zatknutý a odsúdený. Zomrel vo väzení na nedostatočnú zdravotnú pomoc. Teng Siao-phing, ako dlhoročný Maov spolubojovník, mal vplyvné vzťahy v armáde. Hoci musel prejsť ponižujúcou sebakritikou, predsa si uchoval existenciu, hoci stratil politický vplyv. Podobným ponížením pred zhromaždením tisícok sfanatizovaných študentov za asistencie Čou En-laja musel prejsť i minister zahraničných vecí Čchen I, pričom v júni 1967 sa Červené gardy zmocnili ministerstva zahraničných vecí, zničili všetky archívne záznamy a narušili tak kontinuitu čínskej zahraničnej politiky.

V tretej fáze kultúrnej revolúcie sa Červené gardy na pokyn Mao pokúsili získať politickú moc a definitívne tým odstrániť „*revizionistické živly*“. Boli odstraňovaní funkcionári z úradov a na ich miesta prišli mladí zástupcovia červených gardistov, bez skúseností z riadiacej práce. Keď Mao nariadil, aby Červené gardy začali útoky i na staré živly v armáde, v provinciách dochádzalo k vzájomným bojom medzi jednotlivými frakciami Červených gard a ich útokom proti regionálnym oddielom armády. Čína sa vtedy nebezpečne približovala k občianskej vojne. Sfanatizované Červené gardy sa Maovi začali vymykať spod kontroly. Uvedomujúc si toto nebezpečenstvo, v júli 1968 ich rozpustil a vyhlásil, že *nesplnili svoje poslanie*. Nariadil, aby príslušníci červených gard boli vysídlení na vidiek. Približne 10 miliónov ich aktivistov odišlo do pracovných oddielov, čo znamenalo ich faktickú likvidáciu a zamedzenie ich politického vplyvu. Zároveň nariadil Lin Piaovi a Ľudovej oslobodzovacej armáde, aby kontrolovali politickú situáciu v krajine a vytvorili vo všetkých provinciách revolučné výbory.

Nastala tak **štvrtá fáza** Kultúrnej revolúcie, ktorá trvala od júla 1968 do apríla 1969. V nej sa Mao snažil vytvoriť nové mocenské zoskupenie v strane a v štáte a **uchopiť tak všetku moc**. Nové politické vedenie strany malo pozostávať: 2/5 z vojakov, 2/5 zo straníckych, štát-

nych funkcionárov a revolučných výborov. Dominovali v nich revoluční aktivisti a dôstojníci armády, ktorých Kultúrna revolúcia vyniesla k moci a ktorí boli takto spojení s armádou, a 1/5 z predstaviteľov masových organizácií. Tento pomer zaručoval prevahu armády pri riadení štátu a faktickú neobmedzenú moc Mao Ce-tunga. Túto skutočnosť potvrdil i IX. Zjazd komunistickej strany v apríli 1969. Dve tretiny delegátov boli vo vojenských uniformách, ale chýbali už zástupcovia radikálnej študentskej mládeže. Politickú správu predniesol Lin Piao, ktorého Mao označil za svojho „*blízkeho súdruha v zbrani a nástupcu*“. Zjazd potvrdil Maove idey o triednom boji.

* * *

Počas Kultúrnej revolúcie boli týrané a perzekvované milióny osôb. Mnohí radšej spáchali samovraždu, ale slepo a poslušne sa podriaďovali moci. Ako napísal J. K. Fairbank, *nejestvovalo tu chápanie práva ako hodnoty nadradenej morálke*. / s. 445 / Ideologický režim, pomocou ktorého sa maoistická ideológia dostávala do vedomia čínskej spoločnosti, bol založený na vzájomnom pôsobení ideológie a politiky. Takúto brutálnu formu ideologického diktátu nepoznal, spojeného so štátnou mocou, nepoznali ani európske stredoveké režimy, sprevádzané náboženskými vojnami a inkvizíciou, hoci pri Číne už z histórie bolo charakteristické, že sa oddávna do určitej miery riadila nielen formou zákonov, ale aj vynútenou ideologickou výchovou a ideami, ktoré zaujímali v čínskom systéme hodnôt popredné miesto, počnúc taoizmom, konfuciánstvom či ideách čínskych roľníckych povstaní v 19. storočí. *Novodobí čínski vládcovia prevzali pôvodom európske ideológie – najprv Sunjatsenov liberalizmus, neskôr marxizmus a leninizmus v podaní Mao Ce-tunga, pričom ideologické východiská a hodnoty zaujímali v ich systéme politickej moci popredné miesto. Aj keď opustili mnohé ideové hodnoty minulosti, nedokázali úplne pretrhnúť vzťahy s čínskou ideovou tradíciou. Preto za jednu z hlavných úloh čínskej kultúrnej revolúcie Mao a jeho ideológovia vytýčili úlohu dokončiť proces formovania čínskeho ideologického režimu a vytvoriť politický režim, založený na myšlienkach Mao Ce-tunga. Jej úlohou bolo úplne rozvrátiť tie ideové a kultúrne hodnoty Číny, ktoré boli v protiklade k maoizmu*. Čínsku Kultúrnu revolúciu netreba chápať len ako politickú aktivitu, ktorej cieľom malo byť víťazstvo abstraktných ideálov, ale ako štátom a komunistickou stranou podnecovanú a organizovanú perzekúciu, pojenú s bezmyšlienkovitým násilím, mučením a psychologickým terorom proti „*skrytým nepriateľom a zradcom*“ najmä v radoch inteligencie.

Vodcovia kultúrnej revolúcie označili „*štyri zlé kategórie*“ obyvateľov: *statkári, bohatí roľníci - kulaci, kontrarevolucionári a nekalé živly*. Politický systém v Číne, ktorý bol pozostatkom stalinizmu, neposkytoval žiadnu možnosť pre existenciu a propagovanie politických stanovísk legálnej a lojálnej opozície, pretože každá legálna opozícia nemohla existovať, pretože bránila by Maovi uchvátenie moci. Lynn T. White poukazuje na tri administratívne praktiky, ktoré napomáhali šíreniu násillia v čase Kultúrnej revolúcie:

1. Pridelovanie triednych nálepiek a v dôsledku toho klasifikovanie čínskych rodín na „*pravičiarske*“ alebo na „*nekalé živly*“.
2. Podriadenosť ľudí ich pracovným jednotkám, pričom ich vedúci mohli ovládať všetky aspekty ich života.
3. Psychologické zastrašovanie obyvateľov najrôznejšími kampaňami, ktoré spôsobili, že mnohí si na osude postihnutých uvedomovali, že i oni by mohli mať podobný osud. To bol účinný prostriedok k ľahkému ovládaniu ľudí. / c. d., s. 445 /

Kultúrna revolúcia priniesla veľkej väčšine Číňanov sklamanie z uplatňovania existujúceho politického systému. Skončila sa síce v apríli 1969, ale početné skupiny pokračovali v naďalej v uskutočňovaní teroru a popravách. Ich donucovacie metódy, vyjadrené sloganom „*uťat' chvost kapitalizmu*“, sa rozšírili i na vidiek a spôsobovali hospodársky úpadok roľníkov i roľníckych komún. Tri desaťročia Maovej poľnohospodárskej politiky viedli v Číne na jednej strane k zvyšovaniu celkového objemu úrody, ale na druhej strane k stagnácii v produktivite práce. Keďže Mao bol pre Čínu Leninom i Stalinom v jednej osobe, podľa C. C. Huanga *maoistické prevzatie ekonomických predpokladom európskeho marxizmu boli pre Čínu s jej obrovským prebytkom pracovných síl úplne nevhodné a spôsobili pohromu*. / J. K.

Fairbank, s. 453 / Politologicky by bolo možné charakterizovať Maov ekonomický program ako *hľadanie tretej cesty* medzi liberálnou trhovou ekonomikou a centrálnou ekonomikou sovietskeho typu, pričom vzhľadom na rozľahlosť a veľkosť Číny nebolo možné, aby Mao mohol centrálné riadiť celé čínske hospodárstvo. Snažil sa postupne nahradiť centrálné riadenie hospodárskou *decentralizáciou*, pri zabezpečení kontroly z ústredia. Vzhľadom na nepriateľstvo k USA, prebiehajúcu vojnu vo Vietname, i vojenské konflikty na hraniciach so Sovietskym Zväzom, Maova Čína prijala stratégiu *tretieho frontu*. Jej úlohou bolo vytvoriť v odľahlých pohraničných oblastiach, ďaleko od priemyselných a populačných centier Číny, v neprístupných horských oblastiach priemyselné a populačné základne prípadného bola s oboma veľmocami. Politika hospodárskej decentralizácie v spojení so stratégiou budovania tretieho frontu viedla k nehospodárnosti vynakladaných investícií, k hospodárskemu oslabeniu tradičných čínskych hospodárskych centier.

Politicko-administratívne sily, ktoré mali záujem na hospodárskom rozvoji krajiny, sa postupne zorganizovali pod vedením predsedu vlády Čou En-laja. Do tejto skupiny sa zaradil i Teng Siao-phing, predtým už určený na politickú likvidáciu. Teng, ktorý patril do tzv. starej gardy, bol skúseným politikom a obratným taktikom. Za politickej priazne Čou En-laja bol politicky i stranícky rehabilitovaný a Čou, ktorý v roku 1973 dlhodobo onemocnel, s Maovým súhlasom ho poveril svojim zastupovaním, čím naznačil, koho považuje za budúceho predsedu vlády. Nakoniec v roku 1975 sa stal prvým vicepremiérom aj oficiálne. Ako uvádza Philip Short, Mao Ce-tung krátko pred svojou smrťou Čou En-lajovi jasne naznačil, že na prvom mieste v ďalšom vývoji Číny a ako hlavná strategická línia je „jednota, stabilita a rozvoj krajiny“. / Short, Philip: Mao, s. 467 / Preto v januári 1976, už po Maovej smrti, Čou En-laj, vďaka predchádzajúcej Maovej podpore a súhlasu, za pomoci Teng Siao-phinga predložil Všečínskemu zhromaždeniu ľudových zástupcov plán modernizácie priemyslu, poľnohospodárstva, ozbrojených síl, vedy a techník. Bol to ekonomický program, známy neskôr pod názvom *Štyri modernizácie*. Strategickým cieľom tohto plánu bolo, aby sa Čína na konci 20. storočia zaradila medzi najvyspelejšie ekonomiky sveta. Plán podrobne rozpracoval a realizoval Teng Siao-phing.

V zahraničnej politike Kultúrna revolúcia oslabilo medzinárodné postavenie ľudovej Číny a otvorila dvere maoistickej zahraničnej politike, ktorá bola poznamenaná podobným fanatizmom a nereálnou koncepciou, ako politika vnútorná. Od roku 1965 sa Mao a Čou En-laj pokúsili získať pre Čínu vedúce postavenie v krajinách Tretieho sveta, ktoré by neboli pod vplyvom Sovietskeho zväzu, snaha o *expanziu maoizmu* do niektorých krajín Ázie sa pre Čínu skončil úplným neúspechom, ako napríklad v Indonézii, kde sa miestni komunisti neúspešne podľa čínskeho príkladu, za podpory Sukarna a Číny pokúsili prevziať moc. Maoistické myšlienky našli úrodnú pôdu medzi červenými Kmérmi v Kambodži, v nastolení režimu Pol Pota, výsledkom čoho bol holokaust milióna Kambodžanov / Maova téza boja proti inteligencii ako úhlavnému nepriateľovi / a následná občianska vojna. Maoizmus sa značne rozšíril i v niektorých krajinách Južnej Ameriky, kde vyvolával ozbrojené konflikty s oficiálnou mocou. Červené gardy obsadili v Pekingu budovu veľvyslanectva Sovietskeho zväzu a vypálili veľvyslanectvo Veľkej Británie a Indonézie. Čína síce podporovala boj severného Vietnamu proti USA vo vietnamskej vojne, ale tak ako USA, i ona sa vyhýbala priamej vzájomnej ozbrojenej konfrontácii. Po návšteve Čou En-laja v USA a amerického prezidenta Richarda Nixona v Pekingu a jeho stretnutí dňa 24. februára 1976 s veľkým kormidelníkom Maom sa zdalo, že Čína i Nixonova a Kissingerova administratíva sa usilujú o normalizáciu vzájomných vzťahov. Opačné boli vzťahy Maovej Číny so Sovietskym zväzom, o čom svedčil už spomínaný pohraničný konflikt na rieke Ussuri dňa 2. marca 1969, ale i neustále čínske konflikty proti Sovietskemu zväzu priateľsky naklonenej Indii.

Reakcie a hodnotenia čínskej Kultúrnej revolúcie na Západe

Západné hodnotenia čínskej Kultúrnej revolúcie prechádzali určitým vývojom a je možné ich zhrnúť do niekoľkých myšlienkových celkov:

1. Prvé reakcie v zahraničí hodnotili Kultúrnu revolúciu len ako politický konflikt, spojený s bojom o moc medzi stúpenkami maoizmu a jeho kritikmi, ako politické súperenie medzi „veľkým kormidelníkom“ Maom a Liu Šao-čchim, predsedom vlády.
2. Postupne sa však ukazovalo, že príčinou Kultúrnej revolúcie je i vzniknutý rozdiel medzi politickou elitou a masami, pretože stúpenci maoizmu vystúpili s kritikou „oddelenia a odcudzenia politických vodcov od revolučných mas“. Pokúšali sa zlikvidovať politické rozdiely medzi tými, čo vládnu, a medzi ovládanými. Chceli vytvoriť systém nových politických vzťahov, založený na predstieranom úsilí zapojiť „ovládané masy“ do účasti na politickom živote a tým transformovať vzťahy medzi politickými vodcami a masami: išlo o snahu zásadným spôsobom zmeniť pomer síl medzi Maom a vládnu- cim aparátom na rôznych stupňoch. Vládnuci aparát už vtedy mal vo svojich rukách značnú politickú moc a materiálne prostriedky, mal vytvorenú hierarchiu moci na niž- ších stupňoch riadenia. Zdalo sa, že Mao chcel zničiť práve tento systém riadenia štátu, pretože Kultúrna revolúcia, uskutočňovaná Červenými gardami / *chung-wej-ping* /, bola politickými aktivitami tej časti obyvateľov, predovšetkým študentov, ktorá sa na- chádzala mimo jestvujúceho politicko-mocenského zoskupenia. Červené gardy a os- tatní aktivisti boli podporovaní, ich činnosť bola iniciovaná, chránená a kontrolovaná veľkým vodcom Maom predovšetkým preto, že Mao, ako sa zdalo, sa obával straty vplyvu nad činnosťou tohto etablischmentu. Preto kultúrna revolúcia narušila organizá- ciu stranického života komunistickej strany a postihla vládny aparát a systém moci. Mao vedel, že bude potrebné vybudovať nový vládny aparát a nové stranické štruktúry z funkcionárov jemu neohraničene oddaných.
3. V priebehu revolúcie a v jej dôsledku sa osoba Mao Ce-tunga stala **kritériom** ním hlásanej „**vyššej morálky**“, **postavenej nad zákonmi** a spoločenskými inštitúciami. To vyplývalo z historického čínskeho spô- sobu myslenia a vplyvu tajných spoločností. Podľa nich sa „vodcovi“ priznáva väčší vplyv než organizačným inštitúciám, ktoré sa podriaďujú morálke a prevahe vodcu. Jeho „*línia mas*“, ako politický princíp aktivi- ty mas v politike, o ktoré sa opieral, bola prejavom uplatňovania európskych ideológií. Mao nevidel masy, aké sú, ale aké by mali byť v v politickej činnosti pod vplyvom morálneho vplyvu vodcu. Zrejme si osvojil tézu Jeana Jacquesa Rousseaua, že *morálna energia mas musí sa zjednotiť do rozhodujúceho boja*, čo v praxi Mao aj uskutočňoval.
4. Aj keď Číňania majú tradičný sklon vidieť politiku ako boj osobností, kultúrnu revolúciu nie je možné chápať len ako boj o moc a mocenské súperenie medzi Maom a Liu Šao-čchim, ani medzi ich politickými stúpenkami a protivníkmi. Ideologický kon- fikt v Kultúrnej revolúcii bol omnoho významnejším, než boj o moc, pričom oba as- pekty majú svoju vnútornú súvislosť. Kultúrna revolúcia navonok bola zameraná za „nápravu“ ideologických chýb, teda proti tým, ktorí „idú kapitalistickou cestou“. Jej hlavným cieľom bolo dosiahnuť zmenu spôsobu myslenia ľudí, pred ktorými sa „pre- vinilci“ mali kajať / napríklad Liu Šao-čchi /. Takýto postup mal na myslenie Číňanov nesporne väčší efekt a vplyv, než likvidácia nepohodlných ľudí.
5. Psychologický aspekt Maovho prístupu k celému procesu je treba vidieť v prežívajú- com spojení s tzv. jen-anským syndrómom, ako nostalgiu za uplatňovaním metód riadenia, používaných v Jen-ane v súvislosti s možným spoločenským a politickým roz- kladom revolučných výsledkov Maovej Číny, v ovzduší americkej agresie vo Viet- name, poukazovaním na kontrast v predchádzajúcich revolučných rokoch a rastom politického vplyvu čínskej vládnucej byrokracie. Mao si uvedomoval svoju fyzickú po- minuteľnosť, ktorá vyvolávala u neho strach nad možnou „smrťou revolúcie“. Aby sa stal „nesmrteľným“ a symbolom ďalšieho revolučného vývoja v Číne, hľadal realizáto- rov svojej „konceptie permanentnej revolúcie“ a ostal večným revolučným prame- ňom. Chcel sa vyhnúť syndrómu strachu čínskeho národa nad smrťou svojho revoluč- ného vodcu a zabrániť tak, aby jeho smrť nemala za následok i smrť revolúcie v Číne, pretože stal sa diktátorom a despotom a stratil vieru vo svoju nesmrteľnosť. Veril, že

„kultúrna“ revolúcia vychádza z tradičnej viery, ktorá v Číne mala i didaktickú funkciu a bude kľúčom ku kultúrnemu prerodu Číňanov, bude východiskom k sociálnym premenám a národnému hnutiu.

Kultúrna revolúcia bola nielen vnútorným bojom maoistov proti vnútorným „revizionistom“ v strane a v štáte, ale v širšom význame slova i pokusom, ktorým Mao chcel dosiahnuť svoje neobmedzené vodcovstvo v štáte v komunistickej strane: zosúladenie jeho osoby so „všeobecnou vôľou“. Mao veril, že čínske skúsenosti sú príkladom revolúcie v málo rozvinutých krajinách a že vedúca úloha Číny bude chápaná predovšetkým z ideologického a duchovného hľadiska. Mao Kultúrnou revolúciou ukázal, že ako politik a štátnik už v tomto období nebol na úrovni, ktorá vyžadovala od politika riešenie ekonomických úloh rozvoja Číny. Nebol schopný vyvodit' zo svojich chýb správne závery, vypracovať realistickú koncepciu a program rozvoja Číny. Pretože zostával v zajatí svojich chýb, nevyhnutne musel zaujať svoj postoj ku politikom, ktorí presadzovali realistickú politiku. Nevymanil sa z politickej praxe, ktorú čerpal z ideológie Stalina, a pokúsil sa uplatniť ju v Číne. Je možné nájsť viac analógií medzi ním a Stalinom: militarizoval politický systém, siahol až k fyzickej likvidácii svojich odporcov, vytvoril režim založený na osobnej moci a i. Keď dňa 9. septembra 1976 zomrel, jeho smrť bola vtedy chápaná ako národná tragédia, ale urýchlila politický vývoj v Číne a otvorila cestu k hospodárskym reformám, ktoré Čínu posunuli na významné miesto vo svetovom spoločenstve.

Použitá literatúra:

- Aron, Raymond: Paix et la guerre entre les nations, Calman-Lévy, Paris 1962
Aron, Raymond: Leçons sur l'histoire, Éditions de Fallois, Paris 1989
Burlackij, Fedor: Mao Czedun, Eksimo-press, Moskva 2002
Fairbank, John King: Dějiny Číny, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, preklad z anglického originálu *China, A New History*
Short, Philip: Mao, BB-art, Praha 2001, preklad z anglického originálu *Mao: A Life*
Wang Jisi: Machtfaktor China - Die strategischen Ziele der Volksrepublik in Asien, Internationale politik, Jan. 2004, Nr. 1, s. 59 - 66

Recenzoval: doc. PhDr. Vladimír Skalský, PhD.

Katedra humanitných vied MTF STU v Trnave